

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Federalizace Československa

Zpracovala: Lucie Polednová

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. PhDr. Karolína Adamová CSc. DSc.

Plzeň 2014

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou/bakalářskou práci zpracoval/a samostatně, a že jsem vyznačil/a prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal/a způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, měsíc, rok

Podpis plným jménem

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Prof. JUDr. PhDr. Karolíně Adamové CSc. DSc. za odborné vedení a za její ochotu a vstřícnost

„Kdyby velká většina Slováků na tom stála, že chtějí býti zcela zvláštním slovanským kmenem, že chtějí založiti a mít svou zcela zvláštní literaturu: budu já, ačkoliv jsem zcela jiného přesvědčení, přece první, který tuto vůli jejich za pravidlo pro sebe uznám, a jim jakožto samostatnému kmenu, ke společnému bratrskému svazku a ke vzájemné podpoře zase ruku podám, neboť jsem se naučil vůle každého a svobody nadevšechno jiného si vážiti.“

K. H. B

Obsah

1. Úvod	4
1.1. Úvod a cíle práce	4
1.2. Pojem federalizace	6
1.3. Rozdíly v historickém vývoji států Česka a Slovenska	9
1.4. Společný historický vývoj do roku 1968	15
2. Vliv tzv. socialistické ústavy z roku 1960 na vývoj česko-slovenských vztahů	18
2.1. Ústava 1960	18
2.2. Československé vztahy po schválení socialistické ústavy 1960	22
2.3. Centralismus a nálada ve společnosti	23
3. Cesta k ústavnímu zákonu č. 143/1968 Sb., o československé federaci	26
3.1. Krize uvnitř komunistické strany	26
3.2. Pražské jaro	28
3.3. Krůček po krůčku k federaci	30
4. Federalizace Československa; důsledky, vývoj do roku 1989	35
4.1. Ústavní zákon č. 143/ 1968 Sb., o československé federaci	35
4.2. Důsledky federalizace	38
4.3. Politický vývoj v Československu do roku 1989	40
5. Československá federace 1990 – 1992	44
5.1. Polistopadové Československo	44
5.2. Spory o ústupky ve federaci	47
5.3. Volby 1992	50
6. Zánik federace	52
6.1. Jednání po volbách 1992	52
6.2. Rozpad ČSFR	54
6.3. Závěr	55

6.4. Deutsches Resümee	58
7. Použitá literatura a zdroje	59
7.1. Literatura	59
7.2. Odborné články	61
7.3. Internetové zdroje	62
7.4. Právní předpisy	62

Seznam použitých zkratk:

- ČSR - Československá republika
- ČSSR - Československá socialistická republika
- ČSFR - Československá federalizace
- SSSR - Svaz sovětských socialistických republik
- HSLS - Hlinkovy slovenská ľudová strana
- HZDS - Hnutie za demokratické Slovensko
- SRN - Slovenská národní rada
- KSČ - Komunistická strana Československa
- KSS - Komunistická strana Slovenska
- ÚV KSČ - Ústřední výbor Komunistické strany Československa
- KNV - Krajský národní výbor
- ODS - Občanská demokratická strana
- ONV - Okresní národní výbor
- OF - Občanské fórum
- VPN - Veřejnost proti násilí

1. Úvod

1.1. Úvod a cíle práce

Téma mé diplomové práce federalizace ČSR jsem si zvolila především kvůli mému pozitivnímu vztahu k dějinám. Federalizace Československa je významně spjata s rokem 1968 a historickými událostmi tohoto roku, kdy se zdálo, že se podaří nastolit změny a prosadí takzvaný socialismus s lidskou tváří. Toto období mě taktéž zajímá, jelikož jej vnímám jako rok nadějí, následně zmařených sovětskou intervencí vojsk. Jedná se o historii, která není příliš vzdálená a která mě svým tématem oslovuje i nyní ve filmech, knihách či vyprávění. Proto jsem si zvolila toto téma, jež je pro mě zajímavé a které je významnou etapou českých respektive československých dějin.

Diplomovou práci člením na základních 7 kapitol s dalšími podkapitolami. V úvodní části bych se věnovala zejména historickému a politickému kontextu. Na úvod bych se zabývala pojmem „federalizace“ s ukázkou pár historických a současných příkladů federací. Následně bych chtěla nastínit některé rozdílné aspekty historického vývoje států Česka a Slovenska a zejména pak rozdílné postavení zemí v rámci Rakouska-Uherska, slovenskou nesamostatnost v rámci Uher, důsledky vzniku Československa a dále rozdílnou historii během druhé světové války. Ke konci první kapitoly bych se pak zaměřila na rok 1968, jenž připravil půdu pro vznik federace. V druhé kapitole se budu věnovat zejména tzv.: socialistické ústavě z roku 1960 a její vliv na společnost. Zdůraznila bych zde vzrůstající centralismus a vývoj československých vztahů po přijetí ústavy. Ve třetí kapitole bych přiblížila krizi komunistického režimu, která nastala s 60. léty a postupné uvolňování situace ve společnosti a snahy které vedly mimo jiné k federalizaci. Následně bych se samozřejmě věnovala období normalizace. Ve 4 kapitole bych podrobněji vylíčila ústavní zákon o československé federaci, důsledky federalizace a následný vývoj federace a rok 1989. Pátá kapitola bude věnována Československu vstupujícím do

nové éry po pádu komunistického režimu. Vylíčila bych zde politickou situaci, problémy ve federalizaci, stejně jako změny ve společnosti. 6 kapitolou bych nastínila politické kroky a spory ve federalizaci, které vedly k rozpadu ČSFR. V 6 kapitole bych zároveň ke konci uvedla shrnutí v závěru mé práce.

Cílem mé práce je objasnit důležité body týkající se přijetí zákona č. 143/1968 Sb. Ústavního zákona o Československé federalizaci a zmapovat důležité body v československých vztazích, které vedly k federalizaci, potažmo dále pak období federace a i příčiny a politická jednání vedoucí k jejímu rozpadu. Chtěla bych se dobrat cestou historického a politického vývoje k okolnostem přijetí ústavního zákona o Československé federalizaci, taktéž bych ráda poukázala na vliv socialistické ústavy z roku 1960 na česko-slovenské vztahy. Mimo to bych chtěla poukázat na ztenčení vlivu a postavení slovenských orgánů v důsledku přijetí ústavy z roku 1960. A to v druhé kapitole. Podrobněji bych se také věnovala roku 1968. A to ve dvou kapitolách, jednou spíše v historickém kontextu a později ve třetí kapitole jednotlivým krokům v politickém vývoji, které vedly k přijetí ústavního zákona č. 143/1968. Podzim roku 1968 lze spojovat s očekáváním Československa, kam dále povede vývoj země. Figurovala zde samozřejmě tendence zachránit alespoň některé naděje na ústupky od vlády, které padly se vstupem sovětských vojsk na naše území. Přičemž ústavní zákon o federaci lze označit za jediný přeživší reformní důsledek jara 1968. Dále bych chtěla zmapovat důsledky federativního zřízení a to zejména v dualizaci úřadů, rozdělení kompetencí atd. Vylíčila bych federaci během komunistické éry a federaci po listopadu 1989. Chtěla bych poukázat na československé vztahy v rámci federace a v neposlední řadě se budu zabývat Československem i po sametové revoluci a do zániku federace 31. 12. 1992.¹ Ve své práci se budu snažit podat ucelené svědectví o vlivu Československé federace na náš historický vývoj i na naše vztahy se Slovenskem.

---

¹ Ústavní zákon č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní Republiky

1.2. Pojem federalizace

Při vyslovení pojmu federace většinu z nás napadne idea složeného státu. Decentralizovaná moc, jež je rozložena mezi federální orgány a dále mezi orgány členských států. Jedná se tedy o speciální typ státního zřízení. Charakteristická je snaha rozdělit moc tak, aby rozhodovací proces byl co nejbližší občanům, kterých se týká. „Termín federalismus bývá v literatuře občas zaměňován s termínem federace – oba se vztahují k určitému druhu „svazku států a občanů“ s relativně vysokou autonomií konstitutivních jednotek. Ovšem zatímco federalismus představuje formu vlády či způsob rozdělení moci mezi centrální a lokální autonomní instituce, který je zakotven v psané ústavě a zpravidla zdůrazňuje význam decentralizované moci a přímou komunikaci mezi vládou a občany, federaci lze definovat spíše jako institucionální uspořádání v podobě suverénního státu.“² Samotná federace pak může být také definována, jako jistá forma státu, kde se státní organismus dělí na menší územní celky se svými mocenskými orgány. Jedná se v podstatě o opak definice státu v ústavě jako státu jednotného – unitárního. Pojem federace se nemusí ovšem týkat nutně jen států, naopak známe mnoho příkladů federace jako určitého sdružení, ať už sportovního, politického či jiného zaměření. Pokud mluvíme o federacích státního typu, pak je zde postavení jednotlivých členských států/kantonů/provincií atd. zajištěno většinou ústavou (lze i smluvně). Právním základem federace bývá ovšem v zásadě ústava, vyskytuje se zde dvojí občanství a to vůči členskému státu tak i vůči federaci jako celku. Uspořádání federace pak nesmí být měněno jednostranným rozhodnutím centrální vlády, nýbrž rozhodnutím všech celků. Na rozdíl od konfederace se právní akty federace vyznačují přímou závazností pro občany

Jako typický příklad federalismu můžeme označit federalismus v USA. Ve spojených státech jsou nejdéle aplikovány principy federalismu. První známky

---

² VLKOVÁ, Iveta, Proměny konceptu evropského federalismu, DP, str. 11

federalismu lze vysledovat už od roku 1639, k Fundamental Orders of Connecticut , tzv. Connecticutských článkům, jež bývají někdy označovány už za první „ústavu“ britské části Ameriky. Tyto články přijímaly prohlášení o zákonodárném sněmu kolonie a určovaly rozdělení pravomocí mezi úrovně vlády. Důležité období pro vývoj federalismu v USA bylo bezpochyby období během války o nezávislost a ústava z roku 1781 a následující z roku 1787. „Během války o nezávislost byla přijata 1. ústava USA, nazývaná Články konfederace z r. 1787 vytvářely spolek států, které měly podle čl. II podržet svou svrchovanost, právo, jurisdikci atd. Účelem spolku byla podle čl. III společná obrana.“³ Za zmínku tedy jistě stojí, že na přechod od v podstatě suverénních kolonií do uspořádání konfederace měly velký vliv války a potřeba větší koordinace. Důvodem proč se jednotliví aktéři dobrovolně spojují a vytvářejí federální struktury, bývá především snaha udržet či zajistit své zájmy, identitu, bezpečnost a vnitřní integritu. Tmelícím prvkem bývají jisté společné zájmy, cíle a přesvědčení o výhodnosti společného postupu.⁴ Americká federace nejprve začínala jako konfederace, v podstatně volnějším uskupení států a až později přešla na systém federace. Spojené státy americké jsou jedním z mála historií prověřených a dlouhodobě funkčních modelů federalismu. Je potřeba na závěr zdůraznit, že federalismus jako ústavní systém vlády má své základy právě v USA.

Dalším velmi častým příkladem federace (resp. historicky stále nazývaná jako konfederace) bývá Švýcarsko. Konfederace, která předcházela federativnímu uspořádání ve Švýcarsku, dříve znamenala pro jednotlivé celky mnohem větší míru autonomie. Což ovšem s historickým vývojem a postupným přesunem kompetencí na federativní vládu přešlo přirozeným vývojem na federativní uspořádání. Pro politický systém Švýcarska představuje federalismus velmi důležitý princip, ve své podstatě vymezuje rozdělení moci (vertikálně) mezi jednotlivé kantony, které samy splňují některé znaky suverénního státu. Pro jednotlivé kantony je typická velká míra legislativní, exekutivní a soudní suverenity. Švýcarský federalismus je založen na vývoji švýcarského státu, který vznikl spojením původně suverénních států, a tím se také utvořilo politické rozdělení moci. Švýcarsko je dnes jednou ze zemí s nejvíce

---

³ BALÍK, Stanislav, Právní dějiny evropských zemí a USA, str. 185-186

⁴ VLKOVÁ, Iveta, Proměny konceptu evropského federalismu, DP, str. 18

decentralizovanou vládní strukturou, která funguje na principu dvou autonomní úrovní vlády. První je federální vláda (Spolková rada) a další vlády jednotlivých kantonů, které disponují svými vlastními kompetencemi, které jim nemohou být federální vládou odebrány. Rozdělení moci mezi kantony a orgány federace jako celku upravuje federální ústava, která je taktéž základním kamenem federalismu. Přejít k federaci můžeme sledovat již v ústavě z roku 1848. „Nezastupitelné místo v řadě moderních ústav vydaných v 19. Století zaujala švýcarská republikánská ústava ze září 1848. Vycházela z ideje spolkového federativního státu se silným postavením kantonů a byla přijata na základě jejich vůle obecným plebiscitem. Určitou část tradičně respektované suverenity kantonů předala spolkovým orgánům, ale i tak jim byla zachována značná legislativní a správní pravomoc.“⁵ Pro Švýcarskou konfederaci je typické federativní vnitřní uspořádání, které je dáno zejména historickým vývojem Švýcarska. Tento stát se postupně utvořil z jednotlivých menších samostatných celků – zvaných kantony. S historickým vývojem a postupným přesunem kompetencí na federální orgány se vyvinula přirozená koncepce federace.

Pokusy o federalizaci můžeme zaznamenat i v habsburské monarchii a to konkrétně kolem roku 1895, kdy se následník trůnu František Ferdinand d'Este pokoušel utvořit federalizaci habsburské monarchie, jež by byla založena na tradičních korunních zemích a ty by se dále členili dle národností.⁶ Měl představu, že by tímto způsobem země společně řídila ústřední vláda, úředním jazykem by byla němčina, avšak zemím by se dostalo určité autonomie a přitom bylo došlo k soudružnosti a uklidnění situace. Ovšem tyto naděje na federaci pohasly, zejména kvůli německé a maďarské šlechtě. Nutno podotknout, že František Ferdinand d'Este nepatřil u Maďarů k nejoblíbenějším panovníkům bez nadsázky lze říci, že byl v Uhrách velmi neoblíbený. Tyto antipatie byly oboustranné, tedy i ze strany Františka d'Este. Byla zde také snaha federalizací vyřešit problém dualismu, zároveň posílit úřední moc a poskytnout autonomii ostatním národům na základě vlastní samosprávy. Bohužel se federace nepodařilo dosáhnout ani Ferdinandu d'Este a

---

⁵ ADAMOVIČ, Karolína, Úsvit moderního konstitucionalismu, *Švýcarská ústava z roku 1848*, Str. 81 Praha: Karolinum, 1997. 19 s.

⁶ BERKOVÁ, Alena, Historický kontext vzniku Československa, bakalářská práce, str. 50

posléze se svými pokusy na federalizaci nebyl úspěšný ani jeho nástupce Karel I. „Hrozící rozpad Rakouska-Uherska na sklonku první světové války, vnitřní a politická krize habsburské monarchie vedla její představitele k jednání o federalizaci podunajského soustátí. Původní návrh hovořil o vytvoření českého, rakouského, jihoslovanského a ukrajinského státu. Proti tomuto návrhu však ostře vystoupili představitelé Uherska, kteří požadovali, aby nové uspořádání habsburské říše nenarušilo územní celistvost Uherska. Dne 16. října 1918 rakouský císař Karel I. vydal císařský výnos, kterým se Rakousko mělo přeměnit ve spolkový stát, v rámci kterého by každý národ na vlastním území vytvořil svůj státní útvar. Byl to poslední pokus o vyřešení vnitřní krize a záchranu habsburské říše před jejím úplným rozpadem. Bohužel, již neměl šanci na uskutečnění, přišel příliš pozdě.“⁷

1.3. Rozdíly v historickém vývoji států Česka a Slovenska

Země české a slovenské prošly ve svých dějinách na cestě k samostatnosti rozdílným historickým vývojem. Co se týče počátků českého státu, tak je datován od druhé poloviny 9. století k Velké moravské říši, ačkoliv podle názorů některých badatelů byla Velká moravská říše spíše položena na území Slovenska a tím ji dokonce považují za slovenskou. Slovensko, jak je nám známé, mělo velmi těžký historický vývoj, aby dosáhlo svého autonomního státu. Historicky je doloženo a považováno za základ Slovenského státu Nitranské knížectví (neboli knížectví knížete Pribiny), které ovšem bylo připojeno k Velké Moravě. „Na počátku desátého století se velký a kdysi mocný stát, známý jako Velká Morava, definitivně rozpadl pod náporu ugrofinských kmenů. Dnešní Morava se ubránila ve spojení s českým knížectvím a pak i královstvím patřila později k uznávaným mocnostem ve střední Evropě. Ale území dnešního Slovenska se ocitlo na plných tisíc let pod nadvládou uherského království.“⁸ Další vývoj Slovenska se odehrával pod taktovkou Uherska. Zatímco české země byly až do porážky na Bílé hoře v podstatě velmi autonomní a jejich historický vývoj si určovaly převážně samy.

⁷ BERKOVÁ, Alena, Historický kontext vzniku Československa, bakalářská práce, str. 50

⁸ MĚCHÝŘ, Jan, Slovensko v Československu, str. 7

Přenechejme ovšem spory o Velkou Moravu historikům a přenesme se do bližších dějin. Konkrétně na rozdíly postavení obou států v rámci Rakouského císařství a na rozdílný historický vývoj během druhé světové války. Začneme od revolučního roku 1848. Tehdy obě země spadaly pod habsburskou monarchii (resp. oficiálně už Rakouské císařství), české země byly postupně začleňovány po bitvě na Bílé hoře a Slovensko bylo historicky součástí Uherska, které v 16. století získala taktéž habsburská monarchie. Do roku 1848 byly země utlačovány pod absolutistickým režimem Habsburků. „Roku 1848 proběhla celou Evropou vlna revolucí. Příčiny jejího vypuknutí i cíle revolucionářů byly v řadě zemí stejné. Byla to nespokojenost s reakčními vládními režimy, nastolenými po vídeňském kongresu. Řada evropských národů dospěla k svému „jaru“ a jejich představitelé vystoupili s národními požadavky. Bezprostředním popudem se stala vleklá hospodářská krize v Evropě a nakonec velká neúroda a hladomor 1847. Byly však i dost podstatné rozdíly v revolučních programech mezi jednotlivými zeměmi. V habsburské monarchii se všeobecná nespokojenost obrátila proti politickému systému metternichovského absolutismu, proti šlechtickým výsadám a proti poddanským povinnostem, které ujařmovaly poddané sedláky a bránily rozvoji průmyslu i zemědělství.“⁹

Výsledkem revoluce byli nejrůznější ústupky od Habsburků (např. vydání oktrojované Dubnová ústavy, později zase zrušena)¹⁰, novoty ovšem většinou neměli dlouhého trvání a nepodařilo se dosáhnout všech vytyčených cílů. Nicméně bylo alespoň s konečnou platností zrušeno poddanství a nastolena náboženská rovnost. České země očekávaly od revoluce více, což se bohužel nepodařilo prosadit. Pro Slovensko měla ovšem revoluce dalekosáhlejší důsledky. Slovensko si od revoluce slibovalo především osamostatnění se od Uher. Bohužel tyto naděje se ukázaly jako liché. Tvrdé důsledky nastaly pro Slovensko po Rakousko-Uherském vyrovnání. „Slováci se po Rakousko-uherském vyrovnání ocitli ve velmi složité situaci. Od uherské vlády a sněmu, které byly v maďarských rukou, splnění svých národních

---

⁹ KOVÁČ, Dušan, Dějiny Slovenska, str. 111

¹⁰ BALÍK, Stanislav, Politický systém českých zemí, 1948 – 1989, str. 19

požadavků očekávat nemohli. Politický systém v Uhrách dovozoval maďarské vládě a stoličným úředníkům uskutečňovat bezohlednou maďarizaci a nebrat přitom ohled na mínění obyvatel, kteří se ještě nestali občany v politickém slova smyslu. Idea jednotného uherského politického národa se stala oficiální státní ideologií. Problematické na ní bylo, že se ve zvláštních uherských podmínkách chápala etnicky. Politický národ neměl být uherský, nýbrž maďarský. Je charakteristické, že v maďarštině nelze odlišit oba pojmy – uherský a maďarský“¹¹

Obě země se po rozpadu Rakouska-Uherska po první světové válce poprvé spojily v jeden stát – Československo. Slovensko se díky rozpadu Habsburské monarchie vymanilo z vlivu Uher a připojilo se společně se Zakarpatskou Rusí k nově utvořenému celku Československu. Před rozpadem Habsburské monarchie a první světovou tvořilo Slovensko nesamostatnou část Uher. Slovenskému národu bylo odepřeno právo na sebeurčení a Slovensko bylo pouze jednou z částí Uher. Úředním jazykem zde byla maďarština a Maďaři nedělali vůči Slovensku žádné ústupky, týkající se slibovaných změn na alespoň částečnou autonomii. „Slovensko představovalo vedle Budapešti nejprůmyslovější oblast Uherska. Existovaly zde staré manufaktury, které se postupně měnily v továrny s parním pohonem strojů. Vznikaly četné nové továrny. Jen v samé Bratislavě jich bylo několik, například velká rafinérie nafty Apollo či továrna na výrobu dynamitu, založená firmou Nobel.“¹² Uhry sice podporovaly rozvoj průmyslu, avšak nedovolily, aby si národy samy utvořili hospodářská centra a aby se rozvíjeli národní společnosti. Není proto divu, že Slovensko uvítalo rozpad Rakouska-Uherska jako příležitost se osamostatnit a vymanit z vlivu Uher. V období ke konci první světové války, kdy už byla situace vyjasněná jako prohra Rakouska Uherska, se sice ještě snažili Uhry naklonit si Slováky, ale již marně. V období ženevských rokovaní obou delegací přinesly světové agentury zprávu, že Rakousko-Uhersko přijalo podmínky bezpodmínečné kapitulace. To okamžitě vyvolalo v Praze spontánní akce, během nichž převzal moc Národní výbor a 28. Října 1918 přijal první zákon, jímž byla vyhlášena Československá republika. Uherská vláda vzápětí změnila taktiku vůči Slováků,

---

¹¹ KOVÁČ, Dušan, Dějiny Slovenska, str. 131

¹² Tamtéž, str. 137

dobře totiž věděla, že válka je již prohraná. Uhersko veřejně přiznalo prohru. Dosavadní hrozby a nátlak na Slovensko rázem ztratily svůj účinek. Ve snaze si Slováky naklonit a získat je pro setrvání v Uhersku se vláda rozhodla, že povolí veřejné politické shromáždění, které svolá Slovenská národní strana.¹³ Shromáždění strany mělo za následek přijetí pro Slovensko revoluční Martinskou deklaraci, v níž se Slovensko přihlásilo k samostatnému československému státu a v podstatě se oddělilo od Uherska.

Po vzniku Československa následovalo klidné období První republiky. Československý stát měl v té době velké množství národnostních menšin a hovořilo se zde velkým množstvím jazyků, mimo jiné například i maďarsky, polsky, rusínsky a dalšími nářečnými ukrajinštiny. V období první republiky se státy Česko i Slovensko vyvíjeli společně, avšak Slovensko se cítilo být pod vlekem Česka. Československo sice bylo oficiálně rovnoprávný stát Čechů a Slováků, ovšem Slováci zde jaksi pořád hráli druhé housle. Například co se týče rozdělení křesel ve vládě, tak klíčová ministerstva téměř vždy zaujímali Češi. „Ačkoliv bylo Československo proklamováno jako stát Čechů a Slováků, lze pochybovat, zda období první republiky tomuto předsevzetí tvůrců samostatného Československa bylo učiněno za dost. V prvních popřevratových letech sice Slováci byli vděční za pomoc českých úředníků, učitelů, četníků a odborníků, bez kterých si nebylo možné představit upevnění a zklidnění hospodářského a politického i veřejného dění na Slovensku, avšak opatrovnícký přístup Čechů se příliš nezměnil ani v době, kdy již na Slovensku dorůstala generace vysokoškolsky či jinak odborně vzdělaných osob.“¹⁴ V období první republiky se země vyvíjeli společně v jednom Československém státě, ovšem musíme si přiznat, že snahy Slováků o autonomii byly potlačovány a Československo ztrácelo na Slovensku podporu.

Pojďme se ale podívat na rozdíl v historickém vývoji během druhé světové války. Po krátkém období první republiky nastala krize, kterou odstartovala hospodářská krize v Evropě a vzrůstající Hitlerovský vliv v Německu. „Od jarních

---

¹³ KOVÁČ, Dušan, Dějiny Slovenska, str. 172

¹⁴ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 19

měsíců roku 1938 vedla pražská vláda jednání s hlinkovou slovenskou ľudovou stranou o úpravě státoprávního uspořádání, ale bez valných výsledků. V červnu 1938 ľudáci předložili v parlamentu již zmíněný návrh zákona o autonomii Slovenska, který označili jako pokus o vtělení Pittsburské dohody do ústavy.¹⁵ V této fázi už koordinovali své akcese Sudetskóněmeckou stranou, na jejíž podnět dokonce v určitých případech postupovali. Krizi, kterou v politickém životě způsobil mnichovský diktát, pak pochopila jako svou šanci a začali ještě vehementněji prosazovat své politické požadavky. Podobně postupovali autonomisté na Podkarpatské Rusi.¹⁶ Po vynuceném přijetí Mnichovskou dohody v září 1938 byly Sudety postoupeny Německu a východní část československého Těšínska Polsku. Územní změny se dotkly také slovenského území a to jeho jihovýchodní části a dále i Podkarpatské Rusi. Československo se brzy stalo minulostí, jelikož na území Slovenska vznikl 14. března 1939 tzv. Slovenský štát. „Bylo 12 hodina 7 minut, když se 14. Března, v chladném dni roku 1939, zrodil ve střední Evropě nový štát, který se na šest let zapsal do dějin tohoto nepokojného kontinentu.“¹⁷ Podmínky, za nichž štát vznikl, jak byl deklarován, jako by symbolicky rámovaly jeho další existenci. Nový štát totiž nebyl výsledkem předcházejícího snažení slovenské společnosti, ani žádné její výrazné politické reprezentace, ale stal se jakýmsi vedlejším produktem nacistického rozbití Československa.“ Slovenský štát vznikl částečně i jako o větší politickou nezávislost české části, největší vliv měl ovšem tlak ze strany nacistického Německa, které usilovalo o rozbití Československa

Slovenská republika, jak se nový útvar nazýval, existovala v letech 1939-1945 na území dnešní Slovenské republiky.¹⁸ V nové republice byl praktikován parlamentární systém, ovšem a vedoucí úlohu v ní ale měla jediná politická strana a to HSĽS - Hlinkovy slovenská ľudová strana. V čela první slovenské vlády stál, Jozef Tiso, který byl posléze 26. října 1939 zvolen prezidentem (v této funkci setrval až do roku 1945). Rozloha republiky byla o něco menší v důsledku ztrát území. Nový Slovenský štát byl oficiálně samostatný, ve skutečnosti byl však pod sférou

---

¹⁵ KÁRNÍK, Zdeněk, Malé dějiny československé (1867-1939), str. 217

¹⁶ SCHELLE, Karel, Dějiny českého ústavního práva, str. 114

¹⁷ KAMENEC, Ivan, Slovenský štát, str. 5

¹⁸ MĚCHÝŘ, Jan, Slovensko v Československu, str. 51

vlivu nacistického Německa. Mezi Slovenským státem a Třetí říší byla již 4 dny po vzniku Slovenského státu podepsána dohoda, kdy Třetí říše měla působit jako jakýsi „ochránce“ Slovenska. Slovensko se důvodně obávalo maďarské intervence, ochrana nabídnutá Hitlerem byla východiskem z hospodářsky nevýhodné a politicky nebezpečné situace.¹⁹ Slovenský stát se stal Hitlerovým spojencem. Postavení Čechů v novém státním útvaru nebylo zrovna ideální, zejména státní zaměstnanci nemohli dále vykonávat své funkce a byli vyháněni do protektorátu. Na Slovensku se zavedla protižidovská politika a celkově se politicky stát stal nacistickým de facto Hitlerovým územím, ať už bráno vojensky tak i politicky.

Slovenská Republika zanikla po šestileté existenci v roce 1945. J. Tiso se ještě snažil o záchranu samostatného Slovenského státu, ovšem bezúspěšně.²⁰ Slovenský prezident byl zatčen a vydán Američany do České republiky. Slovenský státu nebyl USA nikdy uznán, proto jeho zánik nebyl pro spojence ani tak zánikem státu, jakožto spíš formální záležitostí. Co se týče slovenské orgánů, tak bylo nutné sjednotit správu a vymanit se nacisticko-německého diktátu. Tím hlavním orgánem byla Slovenská národní rada, která vznikla již na jaře 1943 -Vánoční dohodu o SNR. O Slovenské národní radě pojednával Košický vládní program. Bylo ujednáno, že postavení Slovenska má být založeno na principu „rovný s rovným“. SNR byla v programu pojata jako orgán, představující svébytnost slovenského národa a jako nositelka státní moci na Slovensku. Dohoda zdůrazňovala snahu o vytvoření obnoveného státu Čechů a Slováků, na základě zásady rovnosti.²¹ Slovenský stát z dob druhé světové války lze tedy označit za „Hitlerovské území“, které po celou dobu války stála na straně nacistického Německa, ovšem po válce se připojila ke straně vítězů, což mělo samozřejmě pro Slovensko velké výhody. V roce 1945 opět končí Slovensko jako unitární stát (ačkoliv o autonomii lze hovořit jen stěží) a vstupuje do svazku s Českem, jako nové obrozené Československo.

---

¹⁹ Tamtéž, str. 51

²⁰ KAMENEC, Ivan, Slovenský stát, str. 137 - 138

²¹ VOJÁČEK, Ladislav: Právní dějiny na území Slovenska, str. 322

1.4. Společný historický vývoj do roku 1968

Po vzniku Československa se obě země vyvíjely společně a od roku 1948 patřily do sovětského svazu. Nebudu se zde více rozepisovat o éře komunismu, ale ráda bych dospěla k událostem roku 1968, jež daly možnost vzniku zákonu o federalizaci ČSR, o níž chci ve své práci pojednávat. V zemích sovětského bloku narůstala v 50, oproti očekávání blahobytu špatná hospodářská situace a pronásledování politicky nepohodlných osob. Možné naděje na změnu přišly již v roce 1953 po smrti Stalina a v témže roce zemřel i Gottwald. Bohužel očekávání nebylo naplněno. Pokračovalo se v dosavadní politice státu. Dalším z důvodů nespokojenosti byla měnová reforma z téhož roku, která měla zlepšit ekonomickou situaci státu. Ovšem lidem znehodnotila peníze a snížila jejich životní úroveň a tím vyvolala vlnu protestů. S problémy se samozřejmě nepotýkalo jen Československo ale i další země Sovětského bloku. Další krize sovětského bloku nastala již v roce 56, kdy byl odsouzen stranou kult Stalina a jeho režimu.²² V Československu byla posléze v roce 1960 přijata nová ústava, které se budu blíže věnovat v další kapitole. Touto ústavou se změnil oficiální název republiky z názvu Československá republika na Československá socialistická republika, která měla být jednotným státem dvou rovnoprávných bratrů, Čechů a Slováků.²³ Ústava upevnila vedoucí úlohu KSČ a její ideologie ve státě. Pro Slovensko ovšem znamenala v podstatě likvidaci zbytků slovenské autonomie.

Všechny tyto události a všeobecná nespokojenost obyvatelstva postupně vyvrcholily v klíčové momenty roku 1968. Už na začátku 60. let bylo jasné, že se socialistické hospodářství nevyvíjí. V Československu nebyl dostatek zboží a potravin. Na základě toho byly vypracovány nové ekonomické programy, které měly zavést reformy, jež by zaručovaly zachování socialistického systému, přičemž by podniky získaly určitou samostatnost a výroba by fungovala na základě konkurence na trhu. Ovšem tato reforma byla v roce 1966 komunistickou stranou zamítnuta a

---

²² BALÍK, Stanislav, Politický systém českých zemí, 1948 – 1989, str. 139

²³ GRONSKÝ Ján, Dokumenty k ústavnímu vývoji Československého státu, Ústava Československé socialistické republiky, ústavní zákon 100/1960, str. 404

nadále bylo zachováno byrokratické a direktivní centrální řízení. V roce 1967 začal ztrácet podporu prezident a první tajemník ústředního výboru KSČ Antonín Novotný. „V zájmu dělby práce a nových vztahů mezi vrcholnými stranickými a státními orgány a pro zvýraznění prezidentské funkce ... rozhodl ústřední výbor rozdělit funkci prezidenta republiky a prvního tajemníka ÚV KSČ.“²⁴ Na začátku roku 1968 byl místo něj na místo prvního tajemníka ÚV KSČ zvolen Alexandr Dubček jako kompromisní bezkonfliktní kandidát. Pod tlakem ze strany KSČ nakonec Antonín Novotný odstoupil i z funkce prezidenta republiky. Alexandr Dubček chtěl reformovat politický a ekonomický systém v Československu, jeho reformní kroky měly být provedeny shora, tedy pomocí komunistické strany.

Největší reformy nastaly v dubnu 68, kdy byl schválen Akční výbor. Vedení KSČ v té době vytvořili noví funkcionáři, a na základě Akčního výboru mělo dojít k demokratizaci totalitního systému, uvolnění svobody tisku, decentralizaci hospodářství a dále možnosti obnovení malých soukromých podniků. „Nejvýznamnějším programovým dokumentem Pražského jara se stal tzv. Akční program, schválený ÚV KSČ na začátku dubna 1968. Program měl být poté definitivně upraven po vnitrostranické diskuzi na mimořádném sjezdu strany, plánovaném na září 1968. Objevil se v něm koncept reformy komunistického režimu označovaný též někdy jako pokus o vybudování „socialismu s lidskou tváří“, akční program prosazoval demokratizaci, jejíž realizace by znamenala velké politické i ekonomické změny. Program se ovšem netýkal změn ve státním zřízení a ani neměnil vedoucí postavení KSČ.²⁵ Kritizoval se především převládající centralismus, byrokratičnost a nedostatek demokratických prvků v řízení strany i společnosti. KSČ si neměla svoji vedoucí úlohu vynucovat, ale měla se opírat o skutečnou podporu veřejnosti.“²⁶ Reformní myšlení a nová nálada ve společnosti velmi rychle rozšířila. Výsledkem politického vývoje je proces uvolňování režimu, který se nazývá Pražské jaro. Reformy byly pokusem uvolnit režim a nastolit proces demokratizace. Bohužel

---

²⁴ GRONSKÝ Ján, Dokumenty k ústavnímu vývoji Československého státu, Akční program KSČ z 5. 4.1968, str. 446

²⁵ GRONSKÝ Ján, Dokumenty k ústavnímu vývoji Československého státu, Akční program KSČ z 5.4.1968, str 446

²⁶ KUKLÍK, Jan a kolektiv, Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989, str. 333

se nesetkaly s pochopením v Sovětském svazu. Na Slovensku byla situace v roce 1968 ještě zajímavější ještě tím, že zde byly kromě demokratizačních snah vnímány procesy uvolňování i jako šance na zdůraznění národní otázky ohledně větší autonomie Slovenska. V tomto období začala být na Slovensku prosazována myšlenka na federativní uspořádání československého státu, k čemuž přispívala i skutečnost, že v čele reformního hnutí na Slovensku byl v této době Gustav Husák, který prosazoval Federalizace Československé socialistické republiky. „Výše zmíněný politický pohyb si nevyhnutelně vynutil i diskuzi o změně ústavy, nehledě na to, že řada jejich ustanovení se měnila faktickou situací či nepřímo nově přijímanými normami. Ústavní předpisy tak měly za úkol právně řešit a zaštitit především otázky související s reformami „Pražského jara“. Jednalo se například i o skutečné vyrovnání, jakkoli jen dílčí, s nezákonnostmi první fáze fungování komunistického režimu.“²⁷

„Lenine, probud' se, Brežněv se zbláznil!“²⁸

V srpnu však byla snaha o reformování systému zastavena. Dnem 21. srpna 1968 do Československa vpadly „bratrské armády“ v čele se sovětskou armádou. Někteří čelní představitelé KSČ se začali na jaře roku 1968 bát, že se situace vymyká kontrole, a uvažovali, že požádají o pomoc Sovětský svaz. Sovětský svaz a jeho představitelé byli vývojem v Československu silně znepokojeni. Panovaly zde obavy, že by se revoluční nálada a myšlenky mohly rozšířit i do dalších zemí a ohrozit tím i moc a jednotu sovětského bloku. Na základě tzv. Brežněvovy doktríny se začali vypracovávat plány na vojenské řešení vojenské situace v Československu.²⁹ Vedením Komunistické strany Sovětského svazu byl nařízen program nastolení normalizace. Z reformu roku 1968 se podařilo zachovat jen myšlenku na prosazení nového státního uspořádání - československé federace.

---

²⁷ KUKLÍK, Jan a kolektiv, Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989, str. 336

²⁸ Literární listy, článek „Zbláznili se“, 27. 8. 1968, str. 2, zvláštní vydání, <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitL/1.1968/26b/1.png>

²⁹ KAPLAN, Karel, Československo v letech 1967 – 1969, str. 66

2. Vliv tzv. socialistické ústavy z roku 1960 na vývoj československých vztahů

2.1. Ústava 1960

13. listopadu 1957 zemřel prezident Antonín Zápotocký a jen o pár dní později byl za nového prezidenta zvolen Antonín Novotný. Novotný zastával již v té době funkci nejvyššího tajemníka ÚV KSČ, které se po svém zvolení do prezidentské funkce nevzdal, čili ve svých rukách zkoncentroval obrovskou moc. Po Novotném nástupu do funkce se nejprve zdálo, že se nebudou dít žádné velké ústavní změny.³⁰ Avšak v červenci roku 1958 proběhl v Praze XI sjezd KSČ, kde byly konstatovány úspěchy Československa po druhé světové válce a to zejména v budování socialismu a socialistické společnosti. Zároveň zde byl také stanoven úkol dovést socialistickou výstavbu Československa. Tím měla být nová ústava, která by postihla všechny změny a poznatky, ke kterým Československo pod komunistickou stranou dospělo od roku 1948. Možná nejprozaičtějším zahájení prací na nové ústavě byla skutečnost, že si KSČ chtěla pojistit svou vedoucí úlohu ve státě.³¹ Ústava 9. Května musela být nutně nahrazena. „Dělo se tak nejprve přijetím šesti nových ústavních zákonů, jež měly upravovat jisté vztahy významné z hlediska organizace státu. Byly to především právní vztahy upravující funkci a činnost národních výborů (ústavní zákon č. 12/ 1954 o národních výborech), soudy a prokuraturu (ústavní zákon č. 60 z roku 1952 o soudech a prokuratuře) Jak však společenský hospodářský a politický vývoj v Československu stále pokračoval, ukázalo se, že je zapotřebí změnu všech nově vzniklých společenských, ekonomických a politických vztahů zakotvit v novém zákoně nevyšší právní síly.“³²

Ještě před přijetím Ústavy byl ovšem schválen ústavní zákon č. 35/1060 o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a o volbách do

---

³⁰ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 179

³¹ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státopravní uspořádání v letech 1944-1969, str. 266-267

³² ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. létech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 37

Slovenské národní rady a ústavního zákona o národních výborech. Tento zákon měl stanovit počet poslanců národního shromáždění a Slovenské národní rady a dále také vymezit ukončení volebních období. Smyslem bylo, aby volby do všech zastupitelských orgánů mohly být v jeden den. Práce na nové ústavě započaly již roku 1959. K sepsání ústavy byla povolána komise složená ze známých ekonomů a právníků té doby. Na podobě ústavy se podílel i prezident Antonín Novotný. Návrh ústavy se začal projednávat v dubnu 1960 na zasedání ÚV KSČ. Prezident Novotný zde předložil své požadavky a principy, ze kterých by měla nová ústava vycházet: „Socialistická ústava bude vyjadřovat vůli celé socialistické společnosti vedené dělnickou třídou a její stranou... V tom se od základu liší od ústav buržoazních, které frázemi o svobodě a demokracii zakrývají, že ve skutečnosti jsou nástrojem třídního panství buržoazie nad vykořisťovanými a potlačovanými masami pracujícího lidu... Československá republika je státem diktatury dělnické třídy, je prosta jakýchkoliv pozůstatků liberalistických, pseudodemokratických principů dělby moci...“³³ Původně měla být předlohou nové ústavy stalinistická ústava z roku 1936. Ta ovšem nezakotvovala vedoucí úlohu komunistické strany. Na tomto místě bych ráda ještě citovala Zdeněk Jičínského, spoluautora ústavy: „Je tu zvláštní paradox, když srovnám osud ústavy z roku 1948, které se říkalo Ústava 9. května, a ústavy z roku 1960. Obě tyto ústavy byly přijaty pro poměry, pro které se nehodily. To je paradox zejména u ústavy z roku 1960, protože vycházela ze zidealizovaných představ o změnách, které v této společnosti nastaly.“ Po sepsání ústavy ovšem mluvili autoři o nové ústavě jinak, a to jako o vůdčí síle k vítězství socialismu.“³⁴

Celý počátek šedesátých let se nesl v duchu nové ústavy. Ta stvrzovala přítomnost totalitní moci v rámci Československa. V porovnání s Ústavou 9. května došlo ke změnám v oblasti zákonodárství. Národní shromáždění se formálně stalo nejmocnějším orgánem ve státě. Tato ústava přezdívaná socialistická, platila s úpravami až do roku 1992. „Nová ústava měla přiblížit formální právní normy institucionalizovanému stavu, který se vytvořil v padesátých letech, zejména formálním zakotvením vedoucí úlohy KSČ, čímž by do budoucna byly právně

---

³³ GRONSKÝ, Ján: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II, Referát A. Novotného na celostátní konferenci KSČ ve dnech 5. 7. – 7. 7. 1960, str. 167

³⁴ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 267

ošetřeny jakékoliv přímé zásahy stranických orgánů do řízení státu, odstranění záruk nedotknutelnosti soukromého vlastnictví a podmíněním záruk všech práv a svobod občanů jejich souladem se zájmy socialistické společnosti. To však byly v zásadě formální změny, které nebyly nijak důležité. Postavení Slovenska se naproti tomu mělo nové ústavní zřízení dotknout citelně, protože jeho autonomie, garantovaná košickým vládním programem z r. 1945 a formálně potvrzená ústavním zákonem z r. 1956, měla být téměř eliminována.³⁵ Definitivním návrh ústavy byl projednán 9. 7. 1960. Ústava byla vychvalována jako přelomový dokument. Jen několik dní poté - 11. 7. byla ústava jednomyslně odsouhlasena a nabyla účinnosti ihned po schválení.³⁶

Ústava byla složena z úvodního prohlášení a z devíti hlav, skládala se ze 112 článků. Ústava určovala v ČSR politický monopol KSČ. Národní shromáždění bylo prakticky závislé na vedoucích orgánech KSČ. Zároveň se zde vyskytoval určitý také rozpor mezi teoreticky přiznanými pravomocemi Národním shromáždění a jejich skutečným výkonem. Hlava první Ústavy ČSSR zakotvovala socialistickou republiku jako socialistický jednotný stát. V druhé Hlavě pak Ústavy ČSSR zakotvovala základní práva a povinnosti občanů Československa. Hlava třetí a hlava čtvrtá a pátá Ústavy ČSSR, které byly později zrušeny ústavním zákonem o československé federaci, upravovaly Národním shromáždění, jako jediným celostátní zákonodárný sbor a dále postavení a pravomoc prezidenta republiky. V šesté hlavě byla upravena Slovenská národní rada. Ústava již nepočítala se slovenskými národními orgány jako o souboru orgánů, ale pojednávala pouze o jednom orgánu, tedy o Slovenské národní radě jako o národním orgánu státní moci a správy. Dalšími díly upravovala ústava postavení a instituci národních výborů, které vykonávaly státní moc a státní správu. organizaci, působnost (pravomoc) a zásady činnosti jednotné soustavy nezávislých soudů, prokuratury, které jménem státu vykonávají dozor nad důsledným prováděním a zachováním zákonů a jiných právních předpisů. Poslední devátá hlava Ústavy ČSSR obsahovala obecná a závěrečná ustanovení a upravovala státní znak a státní vlajku a do účinnosti ústavního zákona o čs. federaci také hlavní město (ustanovení bylo též později zrušeno).

---

³⁵ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str.180

³⁶ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 279 - 281

Národní shromáždění přijalo Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky 11. července 1960, přičemž od tohoto dne byl zákon platný a účinný. „Výrazným prvkem ústavy z roku 1960 byla centralizace. V hlavě šesté totiž došlo k výraznému omezení slovenských národních orgánů. Pravomoci Slovenské národní rady, označované nově za orgán „Státní moci a správy na Slovensku“, byly vymezeny jen na věci „národní a regionální kultury“³⁷ Nutno ovšem podotknout, že na přípravě k omezení role slovenských národních orgánů se nepodíleli jen Češi, ale z taktických důvodů měl naopak vyjít tento „návrh“ ze Slovenska. V dubnu 1960 proto jednalo ÚV KSS o volbách do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů. Na tomto sjezdu byl zdůvodněn nový návrh ústavy současně s tím, že je nutno zvýšit pravomoci ONV a KNV., což bylo zcela převráceně prezentováno jako posílení role slovenských orgánů.³⁸ Tato ústava stejně jako její předchůdkyně vztahům Čechů a Slováků ve společném státě nikterak nepomohla. Českým vedením státu byl stále podporován slovenský komplex méněcennosti a celý problém byl naopak více prohlouben osekáním pravomocí Slovenským národním orgánům. Zákon dále upevňoval státní centralismus, který byl nejvíce patrný právě vůči Slovensku. Tento fakt lze spatřovat především v tom, že Socialistická ústava ve svých člancích znovu neustanovila Sbor Pověřenců, jako slovenský orgán výkonné moci. Výkonnou moc na Slovensku tak stejně jako v českých zemích reprezentovala vláda. Centralistická komunistická politika tak položila základy pro slovenskou nacionalistickou opozici.³⁹ Nejproblematičtější záležitostí, kterou socialistická ústava nevyřešila, bylo postavení Slovenska v rámci státoprávního uspořádání. Tento problém dlouhodobě narušoval česko – slovenské vztahy. V podstatě trval po celou dobu existence společného státu už od roku 1918.

---

³⁷ Ústava Československé socialistické republiky, GRONSKÝ Ján, Dokumenty k ústavnímu vývoji Československého státu, str. 420 - 421

³⁸ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str.180

³⁹ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. létech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 40

2.2. Československé vztahy po schválení socialistické ústavy 1960

Ústava z roku 1960 byla vypracována na základě principů a zásad, jak si je přálo vedení ÚV KSČ a prezident Antonín Novotný. Autoři zde ve své podstatě ani autory nebyli, lze je spíš považovat „sepisovatele“ vůle ÚV KSČ. Návrh ústavy, tak jak je předložila na svém zasedání ÚV KSČ, prošel v podstatě beze změny ke schválení. Jedinou změnou oproti návrhu byla změna státního znaku. Lze tedy říci, že ústava fakticky naprosto odrážela přání ÚV KSČ.⁴⁰ Socialistická ústava nesplnila, a vlastně ani nemohla splnit své poslání, jelikož byla vystavěna na zidealizovaném mínění o socialistickém Československu. V politickém řízení státu se zde střetly dva různé způsoby vedení Československa. Na jedné straně byla snaha o centralistické vládnutí, přičemž se vycházelo z představy jednotně ústředně řízeného státu a společnosti tak, kde by KSČ bez problému ovládala Československo. Ovšem na druhé straně zde byly i snahy o jiný směr, což představovaly snahy podřízených článků vytvářet si vlastní prostor pro autonomii a vlastní iniciativu. Tento odpor k centrálnímu řízení byl vlastní všem zájmovým organizacím a zastupitelským sborům, dále také Slovenským národním orgánům, o jejich postavení v rámci Československa.⁴¹

Na československé vztahy po roce 1960 měla vliv nová ústavou posílená centralizace. Největší důsledky pro Slovensko a její národní orgány byly zakotveny, jak již bylo řečeno - v hlavě šesté, která určovala postavení slovenských národních orgánů. Slovenská národní rada je v této hlavě charakterizována jako národní orgán státní moci a správy na Slovensku. Nejdůležitější ovšem je, že pravomoci této rady byly velmi zúženy. V podstatě se měla zabývat pouze regionálními a národními otázkami týkající se Slovenska, avšak sama neměla pravomoc meritorně rozhodovat.

⁴² Do pravomocí Slovenské národní rady patřilo mimo jiné: „a) usnášet se v souladu s

---

⁴⁰ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 281

⁴¹ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. letech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 41

⁴² VOJÁČEK, Ladislav, České právní dějiny, ústavní vývoj, str. 524

celostátním zákonodárstvím na zákonech Slovenské národní rady ve věcech národní nebo regionální povahy, pokud k zabezpečení všestranného hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska vyžadují zvláštní úpravy; b) usnášet se na zákonech Slovenské národní rady v případech, v kterých ji k tomu Národní shromáždění zmocní zákonem; c) účastnit se přípravy státního plánu rozvoje národního hospodářství a v rámci státního plánu projednávat souhrnně otázky rozvoje národního hospodářství a kultury na Slovensku;"⁴³ Slovenská národní zasedala nejméně dvakrát do roka a byla způsobilá usnášet se za nadpoloviční přítomnosti všech poslanců. Nadpoloviční většina byla také potřebná k platnosti usnesení. Zákonodárnou iniciativu měli poslanci, komise, a předsednictvo Slovenské národní rady. Sbor pověřenců, úřady a oblastní orgány byly zrušeny. Místo sboru pověřenců nastoupily na jejich místo komise. Slovenská národní rada se tak stala společným orgánem, k plnění mocenských a výkonných funkcí.⁴⁴

2.3. Centralismus a nálada ve společnosti

Hned od počátku šedesátých let a od schválení nové ústavy vznikal čím dál citelnější odpor Slováků vůči centralizaci. V podstatě se opakovala situace z dob první republiky, kdy Slovensku opět nebyla poskytnuta dostačující míra autonomie. „Zákon zdánlivě posílil pravomoc Slovenské národní rady i Sboru pověřenců. Ale i při bedlivějším čtení zjistíme, že i nadále byly tyto orgány chápány jako jeden ze článků (fakticky zbytečný) jednotné centralizované moci. Stále mohly jen specifikovat centrální plán, konkretizovat směrnice ústředních orgánů. Měly pečovat o kulturní rozvoj Slovenska – to ovšem mohla zajistit Matice slovenská či kterákoliv jiná instituce. Litera zákona mohla znít slovensky, duch zákona zůstal komunisticko – centralistický.“⁴⁵ Státoprávní uspořádání Čechů a Slováků ve společném státě vykazovalo znaky – tzv. asymetrického modelu.

---

⁴³ Ústava Československé socialistické republiky, GRONSKÝ Ján, Dokumenty k ústavnímu vývoji Československého státu, str. 421

⁴⁴ SCHELLE, Karel, Dějiny českého ústavního práva, str. 157

⁴⁵ Měchýř Jan: Slovensko v Československu, Slovensko-české vztahy 1918-1991, str. 83

I v samotné Komunistické straně Slovenska se také začal zvětšovat odpor vůči centralismu. Na druhé straně je ovšem nutné podotknout, že v době příprav socialistické ústavy v letech 1959 – 1960 se nikdo z rozhodujících slovenských politiků nijak zásadně nepostavil proti plánům vedení KSČ a A. Novotného výrazně omezit či dokonce zcela odbourat autonomii slovenských národních orgánů, jak byla v roce 1945 deklarována Košickým vládním programem a jak ji zakotvila Ústava 9. května 1948 a také zejména ústavní novely z roku 1956. Naopak všechna jednání grémií KSS, i Slovenské národní rady nezpochybňovala podstatu asymetrického modelu unitárního státu, který pak socialistická ústava z roku 1960 zejména ve vztahu Slovenské národní rady vůči Národnímu shromáždění ještě více utvrdila. To vše bylo maskováno administrativními reformami, kdy se otevřeně mluvilo pouze o snaze celkově zlepšit formy a metody práce Slovenské národní rady jako celku, jejích jednotlivých komisí a odborů.⁴⁶

Slovenské národní orgány byly bohužel proti mocenským tlakům a záměrům z české strany v podstatě bezmocné. Nadějně vyhlídky Slováků na rovnoprávný vztah s Čechy, se zdál být v roce 1960 naprosto nerealistický. Časem se stále více utvrzoval fakt, že Slovensko postrádá svou autonomii. K situaci nepřispíval ani prezident Novotný, který neuznával snahy o autonomii Slovenska. „Tuhý centralismus nastolený socialistickou ústavou z roku 1960 vyvolával odpor a pochybnosti u většiny Slováků. Likvidace sborů pověřenců a rapidní omezení pravomocí SRN znamenaly tak hrubý zásah do elementárního práva Slováků na správu svých vlastních záležitostí, že to rozhořčilo i mnohé členy KSS.“⁴⁷ Samotní Slováci začali ztrácet schopnost určovat a ovlivňovat své postavení a úlohu v politickém a mocenském systému. Fakticky o nich bylo rozhodováno orgány, které stály mimo ně. Politická a ekonomická situace se neustále zhoršovala a do popředí se dostávala slovenská problematika. „Nespokojenost s vývojem postavení Slovenska vyjadřovali i představitelé exilových organizací. Stálá konference slovenských

---

⁴⁶ JANDL, Jan, Vyhlášení socialistické ústavy Československé socialistické republiky v roce 1960 (magisterská diplomová práce), str. 91

⁴⁷ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 283 -284

demokratických exulantů, která byla založena bývalými slovenskými diplomaty, politiky a jinými veřejnými funkcionáři, vydala dne 8. 12. 1963 v kanadském Torontu rezoluci odsuzující poválečný vývoj v Československu. Dokument obecně podroboval kritice počínání komunistického režimu a zvláště pak negativní vývoj na poli státoprávního řešení česko-slovenské otázky.⁴⁸

Podívejme se nyní, jak byla hodnocena ústava po několika letech, co vstoupila v platnost. Roku 1968 hodnotil vliv socialistické ústavy na československé vztahy s odstupem času 8 let Jaroslav Morávek ve svém článku v časopisu Právník, jehož část bych zde ráda uvedla: „Základem nynější odůvodněné nespokojenosti Slováků je stav nastolený ústavou z r. 1960, která vedle toho, že – proti ústavě z r. 1948 – omezila demokratická práva jednotlivců a jejich sdružení, zaujala též nedemokratický postoj vůči Slovákům a takřka neuvěřitelně zúžila postavení slovenských národních orgánů. Česká veřejnost, si možná tuto skutečnost, příliš neuvědomila (nemohla být na ni upozorněna, ba i naopak, bylo jí tvrzeno že vše je v dokonalém pořádku - a i zde, v jednom z nejcitlivějších bodů našeho života, se plně projevila zhoubnost tehdejších metod). Ti ovšem, kdo sledovali vývoj česko-slovenských vztahů, byli úpravou z roku 1960 doslova konsternováni.“⁴⁹

---

⁴⁸ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 284

⁴⁹ MORÁVEK, Jaroslav, článek Otázka ústavněprávního postavení Slovenska – několik pohledů zpět

3. Cesta k ústavnímu zákonu č. 143/1968 Sb., o československé federaci

3.1. Krize uvnitř komunistické strany

Rok 1960 znamenal významný mezník v období komunistického režimu v Československu a to nejenom z hlediska schválení nové socialistické ústavy. Komunistická moc byla na vrcholu a byly stabilizovány i mocenské pozice vedení KSČ v čele s prezidentem Antonínem Novotným. Postupně se ovšem začaly dostavovat závažné problémy ve fungování národního hospodářství. První polovina 60. let byla v Československu poznamenána zhoršující se ekonomickou a hospodářskou situací. Už na začátku 60. let se zřetelně ukázala nesplnitelnost úkolů, stanovených třetím pětiletým plánem rozvoje národního hospodářství na léta 1961 – 1965. V rámci pětiletého plánu mělo dojít k vzestupu průmyslové výroby a k předstihu evropských západních zemí, tento pětiletý plán ovšem zkrachoval už roku 1962.⁵⁰ Komunistická strana si uvědomovala, že je nutné řešit ekonomické problémy, KSČ dále musela čelit kritice a to i z vlastních řad, kritizován byl jak špatná hospodářská situace, tak i utužující se centralismus. V Československu nebyl dostatek zboží a potravin, šířila se nespokojenost s centrálním plánováním. Ekonomové v té době přišli s novým programem, který měl zavést nové reformy zaručující zachování socialistického systému, ale zároveň by podniky získaly určitou samostatnost a výroba by fungovala na základě konkurence na trhu. Později byl ovšem tento návrh zamítnut (na KSČ sjezdu 1966).

V roce 1962 vrcholily mocenské boje uvnitř KSČ a následně byl odvolán z ÚV KSČ bývalý ministr R. Barák a následně byl i odsouzen k 15 letům vězení.⁵¹ Komunističtí funkcionáři měli mezi sebou stále větší rozepře, sám prezident Novotný často vyvolával konflikty uvnitř strany. Prezident nepřispíval ani k dobrým vztahům mezi Českem a Slovenskem. Největší krizi však prodělala KSČ pod Novotného režimem v souvislosti s „Kolderovou zprávou“. V létě roku 1962 byla v zájmu

---

⁵⁰ KUKLÍK, Jan a kolektiv, Dějiny česko-slovenského práva 1945-1989, str. 211

⁵¹ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 285

destalinizace sovětského svazu v Československu pod vedením Drahomíra Koldery vytvořena rehabilitační komise. Ta měla znovu posoudit procesy z 50. let s komunistickými politiky.⁵² Kolderova zpráva vynesla na světlo zločiny komunismu z dob konce 40. a začátku 50. let, jejichž oběťmi byli například i Rudolf Slánský⁵³, ale i Novotného neoblíbený Gustav Husák⁵⁴. Pod tíživou pravdou důkazů nešlo jinak než přiznat vinu režimu a rehabilitovat nespravedlivě odsouzené osoby. Roku 1963 tedy prezident Novotný rehabilitoval nespravedlivě odsouzené, ačkoliv na něj doléhaly obavy, že nově „očistění“ tzv.:slovenští buržoazní nacionalisté by se mohli opět ucházet o své funkce. Což se po úplném očistění slovenských politiků tzv.: Barnabitskou komisí opravdu událo.⁵⁵

V 60. letech již byla společnost jinde a nešlo nadále uplatňovat politiku z 50. let, byla nutná reforma. Začaly se projevovat snahy o decentralizaci. Důležitým rokem se ukázal rok 1966, kdy se v červnu konal 13. sjezd KSČ.⁵⁶ Na srazu se projednávaly dokumenty, důležité pro všechny články politického systému, ať už to byly volené mocenské orgány, zájmové organizace, nebo i samotná komunistická strana. „Po sjezdu KSČ byly odhaleny problémy, které bylo potřeba řešit. Prvním byla kontrola a dělba moci, kde převládl názor, že je k vyřešení tohoto problému nutné rozdělení stranického a státního řízení a obnovou práv ústavních institucí zajistit fungování mocenského pluralismu. Dalším zjištěným problémem byl vztah státu ke svým občanům. Měla proto být rozšířena občanská práva, stát se měl zajistit o rozvoj samosprávy a nově měla být vymezena role zájmových organizací a jejich podíl na tvorbě a kontrole moci. Slovenské národní orgány a jejich postavení v rámci celého Československa mělo být zrevidováno. Třetím okruhem zájmů a jejich nutné

---

⁵² RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 191

⁵³ Člen ÚV Komunistické strany Československa a generální tajemník KSČ, popraven byl v rámci politických procesů počátkem 50. let 20. století., RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 192

⁵⁴ Československý komunistický politik, roku 1950 byl obviněn z tzv. buržoazního nacionalismu, poté byl odsouzen za velezradu, k doživotnímu trestu odnětí svobody. Roku 1960 byl po rozsáhlé amnestii prezidenta Novotného propuštěn a v roce 1963 rehabilitován. V průběhu šedesátých let patřil k reformnímu proudu v KSČ a posléze se stal (1975) prezidentem republiky, KUKLÍK, Jan a kolektiv, Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989, str. 181

⁵⁵ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 286

⁵⁶ BALÍK, Stanislav, Politický systém českých zemí, 1948 – 1989, str. 139

řešení byla komunistická strana a společnost. Bylo nutné určit novou společenskou a mocenskou roli strany a změnit způsob uplatňování jejích mocenských zájmů.⁵⁷

Krise začala vrcholit v roce 1967. V červnu se uskutečnil sjezd spisovatelů, kde byl ostře kritizován režim a prezident Novotný. Prezident zakročil proti reformistům velmi tvrdě a nechal je vyloučit ze strany, to byl jeden z dalších kroků, kterými prezident ztrácel svou pevnou pozici a souhlasné hlasy ve straně. Na Slovensku se mu dokonce podařilo urazit Matici Slovenskou a tím i Slováky všeobecně nepřijetím daru. Novotného ignorancí chování mělo za následek rozpory uvnitř KSČ a zároveň růst vlivu komunistické strany Slovenska a reformních politiků.⁵⁸ Koncem roku 1967 bylo již zcela evidentní, že Novotného politika je v hluboké krizi. Slováci Novotného kritizovali kvůli „slovenské otázce“ a jeho zatvrzelosti nic neměnit na centralizaci. Naopak chtěl ještě větší sblížení národů, ve kterém by Slováci v podstatě hráli stále více druhé housle. S odporem pocíťovali narůstající vliv Prahy a nerovnoprávné postavení ve státě Čechů a Slováků. Společně s Čechy kritizovali Novotného za špatnou hospodářskou situaci a nedemokratičnost v zemi. Byla to právě slovenská problematika, která přinutila Novotného nakonec odstoupit z funkce prezidenta i předsedy ÚV KSČ.⁵⁹

3.2. Pražské jaro

O období Pražského jara se podrobněji rozepisují v první kapitole, pojďme si ale přiblížit bezprostřední politické kroky a krátce události roku 1968, které vedly Čechy a Slováky k federalizaci. Rok 1968 představuje období osmi měsíců, ve kterém se odehrál „nejrozsáhlejší pokus o reformu byrokraticko-centralistického socialismu ve východoevropských zemích sovětské velmocenské sféry“. Hned

---

⁵⁷ ŠMUČR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. létech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 41

⁵⁸ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 289 - 290

⁵⁹ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str.213

počátkem ledna byla situace poněkud napjatá. ÚV KSČ projednávala společenskou krizi. Na vlivu získávali reformní politici v čele s Dubčekem. Konflikt vyvrcholil odvoláním Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a novým tajemníkem se stal Dubček.⁶⁰ V únoru se ještě více oslabil pozice Novotného i jako prezidenta, když emigroval jeho blízký přítel generál Šejna, který následně spolupracoval s CIA. Ke konci února se podařilo prosadit první ústavní zákon, jenž nahrával Slovensku – Ústavní zákon č. 28/1968 Sb. O doplnění Čl. 91 ústavy „o Národním výboru hlavního města Slovenska Bratislavě“. V březnu po vlně kritiky už Novotný nemohl jinak než odstoupit.⁶¹ Konečným důvodem odchodu Novotného z funkce bylo neřešení slovenské otázky. Situace v komunistické straně se začala obracet, čím dál více získávalo na vlivu reformní křídlo. V březnu se začaly udávat nejvýznamnější politické zvraty. 4. března předsednictvo ÚV KSČ zrušilo svým usnesením předběžnou cenzuru, to znamenalo bezesporu nejvýznamnější systémovou změnu od počátku pražského jara, znamenalo to ovšem i pro KSČ vzdání se práva rozhodovat o obsahu veřejně sdělovacích informací a řídit informační toky prostřednictvím své moci. Tisk, rozhlas a televize přestaly být mocenským nástrojem komunistické strany a naopak poskytly prostor pro všenárodní debatu, v níž brzy získaly přední místo hlasy kritizující výsadní postavení KSČ a volající po reformách. Z mocenského nástroje strany se média najednou přeměnila v kritiku moci. Lze tedy říci, že byla v médiích zrušena tzv. vedoucí úloha strany.⁶² V březnu započaly nejdůležitější reformní kroky, tím hlavním se stal tzv. „Akční program KSČ“. Tento program směřoval k vybudování socialismu, odporu proti sovětizaci, centralizaci, kritice byrokratického způsobu řízení země. V souvislosti s pražským jarem se hovoří o snaze nastolit tzv.: „socialismus s lidskou tváří“. KSČ měla za úkol realizovat reformy v oblastech politiky, hospodářství, kultury a dalších. Řešila se i problematika práv a svobod občanů.⁶³ Označení „Pražské jaro“ vymysleli v médiích zahraniční novináři. Toto období bylo vnímáno jako poslední šanci něco změnit. Proces demokratizace byl však násilně ukončen zásahem sovětských vojsk.

---

⁶⁰ Alexandr Dubček, první tajemník ÚV KSS, BALÍK, Stanislav, Politický systém českých zemí, 1948 – 1989, str. 139

⁶¹ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 291 - 292

⁶² GERÁTOVÁ, Tereza, Komunistická propaganda v Československu v letech 1968–1969 a opozice a odpor vůči režimu, str. 7

⁶³ Akční program, GRONSKÝ Ján, Dokumenty k ústavnímu vývoji Československého státu, str. 446-447

2. 3. Krůček po krůčku k federaci

Myšlenka na federativní uspořádání byla na Slovensku čím dál více na pořadu dne, uvolněná atmosféra už počátkem roku 1968 vyzývala ke změnám. 17. ledna 1968 oznámil předseda SRN Chudík, že SRN bude na Slovensku řídit národní výbory, dále také informoval, že Národní shromáždění chystá změnu ústavy, výše zmiňovaný - Ústavní zákon č. 28/1968 Sb. O doplnění Čl. 91 ústavy „o Národním výboru hlavního města Slovenska Bratislavě“.⁶⁴ První zmínka o federativním uspořádání padla na jednání Slovenské národní rady, 11. března 1968, kdy SNR schválila „**Vyhlásenie Slovenskej národnej rady o potrebe federatívneho usporiadania**“. Stanovila v ní, že - doterajší takzvaný asymetrický model – ktorý principiálne nie je schopny vyjadriť a spravne zabezpečiť štátoprávne vzťahy dvoch rovnoprávných národov, pretože ich postavenie vyjadruje rozdielne – sa počas svojho 23-ročného uplatňovania v štátoprávnej a politickej praxi na Slovensku preukázateľne zdiskreditoval a jednotu republiky nielenže neposilňoval, ale naopak, oslaboval“.⁶⁵ Vyhlášení SRN bylo prvním oficiálním krokem, který zmiňuje pojem federace. Slovenská národní přímo vyhlásila kroky, jak by se nejlépe dalo dosáhnout federativního uspořádání. SRN navrhovala: Svěřit zákonodárnou moc na Slovensku SRN, dále oddělení slovenských národních orgánů zákonodárné moci od moci výkonné a vládní, obnovení institutu státních tajemníků, vymezení vztahů mezi ústřední vládou a vrcholným orgánem výkonné moci na Slovensku.⁶⁶ Požadavky na federalizaci byly přijaty do Akčního programu, který byl přijat 5. dubna 1968. Snaha o federalizaci proučila zejména ze slovenské strany. Skupina členů SRN předložila legislativní návrh na koncepci federalizace v květnu 1968, v jednání byly dvě možnosti uspořádání. V první by fungovala sněmovna lidu a Sněmovna národů 100 Čechů, 100 Slováků, nebo druhá varianta by znamenala spojení SRN a ČRN.⁶⁷ Předsednictvo Slovenské národní rady chtělo federalizaci provést postupně, ve dvou etapách. První etapa měla započít v lednu 1969, kdy se mělo Slovensko vrátit do

---

⁶⁴ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 218

⁶⁵ HANZÍKOVÁ, Andrea, Slovenská národní rada 1944 – 1989, DP ZČU, str. 47

⁶⁶ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 294 - 295

⁶⁷ Tamtéž, str. 300

stavu před třetí pražskou dohodou (1945-1946). Slovensko mělo mít vedle SNR i Radu pověřenců, v podstatě své ministerstva pro Slovensko. K dělbě moci mělo dojít na základě zvláštního ústavního zákona o postavení Slovenska. Další etapou měla celková demokratizace Československa, která měla přijít po XIV. sjezdu KSČ.⁶⁸

Nerovnoprávné uspořádání ve státě a staré jádro KSČ, které protlačovalo centralisticky založený stát, vládlo v Československu již od schválení socialistické ústavy z roku 1960. Byl zde jasný rozpor mezi Košickým vládním programem z roku 1945 a realitou fungování státu. Nyní přišel čas na změnu. Pražské jaro se svými reformami přineslo možnost změny i v rámci státoprávního uspořádání. Ovšem zejména slovenská strana narážela na problémy. Myšlenka na federalizaci narážela místy na české stereotypy vůči Slovensku. Zejména starší generace celou federalizaci pokládala za zbytečnou. Argumentovali hlavně období první republiky, kdy země fungovala i přes o, že zde žádná federace nevznikla. Oproti tomu mladší generace Čechů věc považovali spíše za slovenskou záležitost, s tím že záleží na Čechách, zda federaci povolí. Vedle kritiky federalizace kvůli zvýšeným výdajům na státní správu, zde také panovaly obavy, že se požadavek na federalizaci zvrtně na Slovensku jako prostředek proti demokratizaci a reformám.⁶⁹ Ostatně mínění o federaci podtrhoval i průzkum veřejného mínění zatímco na Slovensku s federací souhlasilo celých 79%, v Čechách to bylo znatelně méně a to 52%. Nejkritičtější vůči federalizaci byla Praha, když s myšlenkou na federativní uspořádání v průzkumu veřejného mínění souhlasilo pouhých 5 % tázaných.⁷⁰ Slovensko se i přes všechny pochybovačné hlasy na jaře 1968 chytlo šance na myšlenku federativního uspořádání. 20. 5. 1968 byl představen slovenskou stranou návrh tezí ústavního zákona o československé federaci, po něm následoval konkrétnější a komplexnější dokument ze dne 5.6. Tento návrh v sobě obsahoval už vymezení působnosti slovenských národních orgánů a změny ústavy z roku 1960.⁷¹

---

⁶⁸ HANZÍKOVÁ, Andrea, Slovenská národní rada 1944 – 1989, DP ZČU, str. 47

⁶⁹ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 218, 230-231

⁷⁰ KAPLAN, Karel, Československo v letech 1967 – 1969, str. 19

⁷¹ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 302

„Přes zpočátku malý zájem v českých zemích se pro federaci vyslovily ÚV KSČ, vláda, vedení společenských organizací, všechny krajské konference KSČ a žádný z významnějších českých funkcionářů nevystoupil proti. Vláda v usnesení z 12. a v prohlášení z 24. dubna řadila přípravu federace mezi své přední úkoly. Za měsíc z podnětu vedení KSČ ustavila Výbor pro přípravu federace v čele s Černíkem a odbornou komisi v čele s místopředsedou vlády Husákem. Koncem dubna byl princip federace jako jediné řešení vztahu Čechů a Slováků přijat všemi odpovědnými orgány, zásadní rozhodnutí nenarazilo na závažnější odpor. Slovenské národní hnutí dosáhlo svého prvního cíle a stanulo před nutnou názorovou diferenciací.“⁷² Diskuze o návrhu nového zákona se prodlužovali a nevedly k jasným závěrům. 9. července 1968 se konala společná schůze předsednictva ÚV KSČ s předsednictvem ÚV KSS, aby byly vyjasněny zbývající sporné otázky. Sporné body byly zpracovány do programu, který byl projednán o den později. Projednávalo se zejména - Rozsahu zákazu majorizace, Rozsahu kompetencí federálních ministerstev a výborů a jejich počet, dále pak podoby Federálního shromáždění. Dokument bylo nutné přepracovat do stručnější podoby. Nový dokument byl zaslán vládě 22. července 1968. Obsahoval sporné body, tedy dohodu o rozsahu zákazu majorizace, zásady národní proporcionality v počtu pracovníků a zavedení funkce státních tajemníků ve federálních rezortech s výlučnou pravomocí. Ústavní zákon č. 77/1968 Sb., o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky, byl přijat 24. července 1968. K otázkám kompetencí SNR bylo pouze stanoveno, že SNR je oprávněna rozšířit na návrh slovenské Národní fronty počet svých členů o významné slovenské osobnosti. Návrh zákona obsahoval šest nejdůležitějších bodů, Nejvyššími státními orgány ČSR a SSR byly ČNR a SNR. Ty představovaly vrcholné zastupitelské orgány, které svou pravomoc vykonávaly v rozsahu daném federální a národní ústavou.⁷³

Přijetí zákona o přípravě federativního uspořádání znamenalo novou etapu roku 1968. Započali diskuze o struktuře federativního uspořádání. Měl být zaveden

---

⁷² KAPLAN, Karel, Československo v letech 1967 – 1969, str. 19

⁷³ HANZÍKOVÁ, Andrea, Slovenská národní rada 1944 – 1989, DP ZČU, str. 49

system dvoukomorový - Sněmovna lidu a Sněmovna národů, přičemž obě sněmovny si byly rovné. Co se týkalo otázek vlády, tak se prosazoval princip rovnoprávnosti národů prostřednictvím státních tajemníků v důležitých vládních resortech. K novému ústavnímu zákonu zaznívali i kritické hlasy, přibližme si tisk z roku 1968 konkrétně článek Bedřicha Rattíngera, který se vyjadřuje k národní problematice a laxnosti české strany: „Český národ včetně české části KSČ přistupuje zatím k novému uspořádání státu z jakési pozice „že když to Slováci chtějí, nedá se nic dělat“. To je východisko katastrofální, které svědčí o tom, že vytváření federace shora je skutečně ústavním oktrojem, a to jakoby od počátku postrádalo ty prvky, které by vskutku konstituovaly nové způsoby soužití obou národů. Věc je o to složitější, že jde o přeměnu unitární formy státu ve federální. Tím spíše musí být dbáno principu, aby tato nová federální forma soužití vznikla nejen shora ale i zdola, jinak řečeno jako dohoda oprávněných reprezentantů českého a slovenského národa.“⁷⁴ Dokumenty k federalizaci Československa byly předloženy k projednání 7. 8. 1968.⁷⁵ 21. srpna 1968 byly však přerušeny snahy o reformování systému. Do Československa vtrhly „bratrské armády“, které vedla sovětská armáda. Tímto okamžikem započal proces normalizace. Vedení Komunistické strany Sovětského svazu určila nový směr KSČ. Hospodářská, politická a kulturní situace v Československu měla odpovídat sovětskému modelu. Nejdůležitějším prvním krokem normalizace byla obnova vedoucího postavení KSČ. Ovšem ještě 21. srpna bylo vydáno Českou národní radou prohlášení, že Československo pokračuje v procesu federalizace a svých cílů se nevzdá. Federalizace nepředstavovala přímé ohrožení zájmů Sovětského svazu.⁷⁶ Právě díky tomu, že zde nebyl střet zájmů se SSSR, se nakonec povedlo dospět k federativnímu uspořádání. Fakticky lze dosažení federace označit za jediný nezadušený výdobytek reformem roku 1968. Demokratizace a reformní křídlo KSČ bylo potlačeno v normalizačním období.

27. října 1968 byl s konečnou platností schválen ústavní zákon č. 143/ 1968 Sb., o československé federaci, díky kterému došlo k federativnímu uspořádání státu.

---

⁷⁴ RATTINGER, Bedřich, K národnostní problematice a k federálním vztahům, článek časopis Právník 1968

⁷⁵ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 317

⁷⁶ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 321

Nová federace byla také předmětem zájmu tisku. V tomto bodě bych ráda citovala Rudé právo, konkrétně článek obsahující projev předsedy SNR O. Klokoče ze dne 28. 10. 1968 - tedy den po schválení nového ústavního zákona: „Řídili jsme se myšlenkou, aby český i slovenský národ suverénně rozhodovaly o svých vlastních věcech, a o společných věcech aby se rozhodovalo společně, ve vzájemné shodě a s cílem vytvořit moderní stát, politicky a ekonomicky konsolidovaný, se silnou mezinárodní autoritou. Podstata federativního uspořádání našeho státu vytváří jednak záruky, ale i nově možnosti všestrannějšího rozvoje obou národů i národností: prostor pro dynamičtější vzrůst všech oblastí národního hospodářství, vědy, kultury a umění, jakož i lepší využití intelektuální kapacity, která se v podmínkách socialismu neobyčejně a potěšitelně rozvinula.“⁷⁷ Z projevu můžeme vnímat radost zejména Slovenska z nabyté autonomie, ovšem už i zde je cítit jistý závan nekritického vnímání komunistické strany a socialismu, což bylo tolik typické pro nastávající období Normalizace. Ústavním zákonem č. 143/ 1968 Sb., o československé federaci se ČSSR fakticky dělila na Českou socialistickou republiku a Slovenskou socialistickou republiku, zároveň se zde konečně uplatňoval (Slováky tolik protěžovaný) princip rovnoprávnosti. Od 1. ledna 1968 se na základě ústavního zákona o československé federaci Československo stalo složeným federativním státem.⁷⁸ Tento nový ústavní zákon nebyl ústavním dokumentem, který by plně zastoupil ústavu z roku 1960. Měnil pouze její části, a to konkrétně hlavu III., která upravovala Národní shromáždění a hlavu IV., upravujícího Prezidenta republiky.⁷⁹

---

⁷⁷ Rudé Právo, 28. 10. 1968,
<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/10/28/2.png>

⁷⁸ VOJÁČEK, Ladislav, České právní dějiny, ústavní vývoj, str. 525

⁷⁹ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. letech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 51

4. Federalizace Československa; důsledky, vývoj do roku 1989

4.1. Ústavní zákon č. 143/ 1968 Sb., o československé federaci

Ústavní zákon o československé federaci se dělil do osmi hlav a celkově se skládal ze 151 článků.⁸⁰ Zákon byl uveden slavnostní preambulí. Zásadní pro federalizaci byly jistě základní ustanovení, ovšem z praktického hlediska byly nejvýznamnější články obsažené v hlavě druhé a to zejména ve člancích 7 a 8. V sedmém článku byla stanovena výlučná působnost federace a v dalším rozhodujícím článku 8 byla zakotvena společná působnost. Tyto nejdůležitější články si zde dovoluji ocitovat:

„Rozdělení působnosti mezi federaci a republiky

Čl. 7

(1) Do výlučné působnosti Československé socialistické republiky patří:

- a) zahraniční politika, uzavírání mezinárodních smluv, zastupování Československé socialistické republiky v mezinárodních vztazích a rozhodování v otázkách války a míru,*
- b) národní obrana,*
- c) federální státní hmotné rezervy,*
- d) federální zákonodárství a správa v rozsahu působnosti federace a kontrola činnosti federálních orgánů,*
- e) ochrana federální ústavnosti.*

(2) V oblastech uvedených v odstavci 1 působí výlučně zákonodárné a výkonné orgány státní moci, orgány státní správy a soudní orgány Československé socialistické republiky.

---

⁸⁰ Zákon č. 143/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968, o československé federaci

Čl. 8

(1) Do společné působnosti Československé socialistické republiky a obou republik patří:

- a) plánování,*
- b) finance,*
- c) emisní činnost,*
- d) cenové věci,*
- e) zahraniční hospodářské vztahy,*
- f) průmysl,*
- g) zemědělství a výživa,*
- h) doprava,*
- ch) pošty a telekomunikace,*
- i) rozvoj vědy a techniky,*
- j) práce, mzdy a sociální politika,*
- k) sociálně ekonomické informace,*
- l) právní úprava socialistického podnikání,*
- m) normalizace, věci měř a vah, průmyslová práva,*
- n) vnitřní pořádek a bezpečnost státu,*
- o) věci tisku a jiných informačních prostředků.*

(2) V oblastech uvedených v odstavci 1 působí v taxativně uvedených věcech orgány Československé socialistické republiky a v ostatních věcech orgány České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky. “⁸¹

---

⁸¹ Zákon č. 143/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968, o československé federaci

Jednotlivé zásady působnosti v konkrétních bodech jsou pak dále upravovány v druhé hlavě v následujících člancích. Všechny záležitosti, které nebyly výslovně svěřeny do působnosti Československé socialistické republiky, patřily do výlučné působnosti České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.⁸² Třetí hlava obsahuje úpravu orgánů federace. Soustavu nejvyšší orgánu federace tvořilo Federální shromáždění, vláda a prezident ČSSR, federální ministerstva, Ústavní soud (který ovšem nikdy nebyl utvořen), Nejvyšší federální soud, generální prokurátor ČSSR a Rada obrany státu. Nejvyšším zákonodárným orgánem ČSSR se stalo Federální shromáždění, které bylo podle původních plánů dvoukomorové – tvořené Sněmovnou lidu s 200 poslanci a sněmovnou národů se 150 poslanci.⁸³

Další důležitá ustanovení obsahovaly články 36 a 38, které pojednávaly o legislativní působnosti Federálního shromáždění a působnosti národních rad. Článek 36 konkretizoval úkoly i působnost Federálního shromáždění. Mezi úkoly patřilo např. povinnost usnášet se na ústavě Československé socialistické republiky nebo na jiných ústavních zákonech, jednat o zásadách zahraniční politiky, dále pak právo volit prezidenta Československé socialistické republiky nebo volit a odvolávat členy Ústavního soudu Československé socialistické republiky. Výkon státní správy měl být vykonáván Českou i Slovenskou republikou. Otázky správy federace řešily pouze výbory, nikoli ministerstva. Výbory představovaly jen koordinačními orgány, jež byly nahrazeny ministerstvy na základě ústavního zákona č. 125/ 1970 Sb.⁸⁴ V článku 42 byl pak obsažen zákaz majorizace u schvalování zákonů, který se týkal například u hlasování o návrhu zákona, kterým se vydávají zásady nabývání a pozbývání státního občanství, u střednědobých národohospodářských plánů federace, u návrhů zákonů, jimiž se stanoví soustava národohospodářských plánů, jejich struktura, jakož i zásady tvorby plánů federace. Zákaz majorizace hlasování však

---

⁸² Zákon č. 143/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968, o československé federaci http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html

⁸³ VOJÁČEK, Ladislav, České právní dějiny, ústavní vývoj, str. 525 - 526

⁸⁴ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. letech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 52

dále platil i u schvalování státních rozpočtů a závěrečných účtů federace.⁸⁵ Celý souhrn zákazu majorizace taxativně uvádí článek 42.

Důležitými prvky národní svrchovanosti v nově vytvořené ČSSR byly Česká a Slovenská národní rada. Celkově došlo přijetím ústavního zákona o čs. federalizaci k velkým novinkám i v oblasti zákonodárné moci. Od 1. 1. 1969 začal fungovat federativní model uspořádání. Poslanci, do té doby členové Národního shromáždění, se stali součástí nové Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Poměr složení Sněmovny lidu federálního shromáždění odrážel poměr počtu obyvatel v České i Slovenské republice. Dále byl zřízen nový orgán - Sněmovna národů Federálního shromáždění, která měla 150 členů, rovnoměrně z obou republik. Nově byla také zvolena Česká národní rada s 200 členy, Slovenská národní rada fungovala již dlouhodobě a to konkrétně od roku 1944.⁸⁶ Státním orgánům České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky byla věnována hlava sedmá. ČNR měla, jak již bylo zmíněno, 200 poslanců a SNR 150 poslanců s volebním obdobím na 4 roky. Působnost národní rady byla upravena v článku 107 a do jejích pravomocí patřilo např.: usnášet se na ústavních a jiných zákonech republiky, dávat souhlas k mezinárodním smlouvám, k jejichž provedení je třeba zákona národní rady, jednat o zásadních otázkách vnitřní politiky a zřizovat zákonem ministerstva a jiné ústřední orgány státní správy republiky.⁸⁷

4.2. Důsledky federalizace

Schválení ústavního zákona o čs. federalizaci znamenalo přelomový bod v československých vztazích. Bohužel zde začal působit negativní vliv období normalizace, během kterého se opět dostaly na světlo snahy o snadnější centralistické

---

⁸⁵ Zákon č. 143/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968, o československé federaci http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html

⁸⁶ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. letech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 52

⁸⁷ Zákon č. 143/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968, o československé federaci http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html

ovládnutí země. Ústřední zákon o československé federaci však nebyl jediným právním předpisem, který by zasahoval do státoprávního uspořádání a vnímání Československého státu jako federativního státu.⁸⁸ Vedle ústavního zákona o čs. federaci byl taktéž přijat ústavní zákon o postavení národností v ČSSR, zákon č. 144/1968 Sb. Byl schválen dokonce ve stejný den 27. 10. 1968 a zdůrazňoval národnostní menšiny na našem území: „Československá socialistická republika, jako společný stát českého a slovenského národa a národností žijících na jeho území, v duchu socialistické demokracie a internacionalismu zabezpečuje maďarské, německé, polské a ukrajinské (rusínské) národnosti možnosti a prostředky všestranného rozvoje.“⁸⁹ Tento zákon tedy přiznával práva i dalším národnostním skupinám, ústavní zákon č. 144/1968 Sb. byl účinný od 1. 1. 1969 a zrušen dnem 8. 2. 1991.⁹⁰

Na událostech z konce šedesátých let navazovalo politické a společenské období v Československu, kde se uplatňovaly principy politiky v souladu s Brežněnovou doktrínou o omezení suverenity – intervencí vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Normalizační období započalo nový politický směr, který se v otázce normalizace nevracel před intervencí sovětských vojsk, ale vracel se ke kořenům a sovětským vzorům. Do vedoucích stranických a státních funkcí byly za podpory Sovětského svazu dosazeni českoslovenští reprezentanti neostalinismu, který byl ze Sovětského svazu importován do řady dalších zemí sovětského bloku. Byly zlikvidovány všechny reformní snahy a schválena smlouva o „dočasném pobytu“ sovětských vojsk.⁹¹ Od roku 1969 docházelo ve společnosti k velkým změnám. Změny ve společnosti se samozřejmě dotkly i změnou v československých vztazích. Prvním bodem postupné snahy o opětovnou centralizaci se stala KSS, která se postupně stala naprosto podřízenou KSČ. Zejména co se týkalo obsazování funkcí v KSS, tak zde rozhodovala a poslední slovo vždy měla KSČ. V srpnu 1969 byl

---

⁸⁸ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 338

⁸⁹ Zákon č. 144/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o postavení národností v Československé socialistické republice, <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=31253&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

⁹⁰ Tamtéž čl. 7

⁹¹ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. létech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 53

vypracován plán, podle kterého by federální i národní orgány tvořili jednotný celek a byly tak fakticky propojeny v podřízeném stavu k federální vládě. V politice na Slovensku nedošlo k výraznějším změnám, než za dob Novotného. O nejdůležitějších funkcích se nadále se rozhodovalo v Praze. Slovenská národní rada dokonce pod vlivem pražského vedení zrušila 29. srpen jako státní svátek na počest Slovenského národního povstání. Prakticky veškeré rozhodující záležitosti řešilo Předsednictvo ÚV KSČ, svolávalo ÚV KSS a rozhodovalo o úkolech národních rad a vlád, o jmenování tajemníků KSS a také o předsedovi SNR.⁹² Ústavní zákon o československé federalizaci se čím dál více dostával do střetu s realitou. I národní hospodářství bylo řízeno jako celek a naděje na částečné uvolnění a tržní hospodářství byly nereálné. Zejména G. Husák stále zdůrazňoval federalizaci jako správný krok. Byla však nutná revize zákona o československé federalizaci, aby lépe odpovídala faktické situaci v Republice.⁹³ Přijetím ústavního zákona o čs. Federalizaci započalo nové období československých vztahů. Bohužel byla tato éra poznamenána obdobím normalizace, která ztenčila význam a rozsah federalizace. Částečně se dá říci, že byla znehodnocena snaha reformních politiků z 60. let. Komunistický režim 80. let zapříčinil rozklad ideálů vzešlých z reformních let. Vyprchaly myšlenky na československou sounáležitost a bratrství.⁹⁴

4. 3. Politický vývoj v Československu do roku 1989

Období normalizace, které následovalo po krachu reformního úsilí jara 68, se vyznačovalo opětovným upevněním moci KSČ.⁹⁵ V čele komunistické strany stál Gustav Husák, jehož cílem bylo hlavně eliminovat snahy o reformy a plnit požadavky sovětského svazu. Po velkých stranických čistkách, které probíhaly v 70. letech, se postupně začala projevovat určitá snaha o ekonomický pragmatismus.

---

⁹² RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 283

⁹³ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 282- 284

⁹⁴ BERÁNEK, Petr, Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944-1969, str. 339

⁹⁵ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. létech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 52

Nezávisle na ideologii ve straně zde byl jisté snahy k příklonu pragmatického směru, prosazujícímu mimo jiné i efektivnější legislativu.⁹⁶ Období v letech 1969 až na počátek 70. let lze charakterizovat jako utužování režimu a obnovování konceptů vládnutí, které byly reformami zmírněny. Období normalizace v podstatě dovolilo prodloužit „trvanlivost“ režimu až do roku 1989. V této době probíhala řada „čistek“ a to nejen ve straně, ale i na nejrůznějších pozicích. Tímto se uvolnila řada míst pro „soudruhy solidární s režimem“.

Na počátku 70. let. Došlo k „zamrznutí“ režimu. Lidé většinou rezignovali na politické dění a přijali práci a materiální zajištění, výměnou za rezignaci na politickou situaci.⁹⁷ Ačkoliv většina veřejnosti přijala své místo ve společnosti byla zejména druhá polovina 70. let důležitá pro protinormalizační opozici. Nejvýznamnějším rokem byl stěžejní rok 1975, kdy se na Helsinské konferenci schválil tzv. třetí koš, který v sobě zahrnoval oblast lidských a občanských práv. K dodržování lidských a občanských práv se zde mimo jiné zavázaly i východoevropské režimy., mezi nimi samozřejmě i Československo. Na základě schválení tohoto dokumentu mohla opozice projevat nesouhlasné názory bez obav z možné represe. Ve skutečnosti ovšem režim reagoval na nové závazky regulací právních instrukcí, tak aby i po začlenění helsinských norem do právního řádu, mohl opoziční projevy dále stíhat. Ke konci roku se proto sešlo několik nezávislých skupin opozice, které sjednotily své společné názory v manifestu Charta 77. Tento dokument kritizoval režim, který trestně stíhá a utlačuje občany státu za projevy, k jejichž ochraně a možnosti bez hrozby trestu je vyjádřit se zavázal. Na tento dokument navazovali i další aktivity. Následně vznikla na základě manifestu Charty 77 občanská iniciativa taktéž s názvem Charta 77. Prohlášení Charty 77 bylo vydáno 1. ledna 1977. Prvními mluvčími nově založené opoziční skupiny se stali filosof Jan Patočka, dramatik Václav Havel a ministr zahraničí z období Pražského jara 1968 Jiří Hájek.⁹⁸ Ohlasy KSČ na Chartu byly velmi intenzivní, zejména bych zde ráda zdůraznila článek z Rudého práva, zde dne 12. 1. 1977 zvaný „ztroskotanci a

---

⁹⁶ KUKLÍK, Jan a kolektiv, Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989, str. 516

⁹⁷ BALÍK, Stanislav, Politický systém českých zemí, 1948 – 1989, str. 159

⁹⁸ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. letech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.).

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 55

samozvanci“, který bych si zde dovolila částečně ocitovat: „Jde o protistátní, protisocialistický, protilidový hanopis, který hrubě a lživě pomlouvá Československou socialistickou republiku a revoluční vymoženosti lidu. Jeho autoři obviňují naši společnost, že v ní není život uspořádán podle jejich buržoazních a elitářských představ.“⁹⁹ O dva týdny později uspořádala KSČ shromáždění umělců v Národním divadle, během kterého byl podepsán dokument nazvaný Anticharta, tedy prohlášení proti Chartě 77.¹⁰⁰

KSČ ovšem nedělaly starosti pouze silící hlasy opozice, stát narazil i na ekonomické problémy. Od druhé poloviny 80. let začal vznikat problém s uspokojováním potřeb obyvatelstva, čím dál více k nám proudily informace o blahobytu na západě. Režim se dostával do neřešitelné situace, bránění reformám a plánované hospodářství neumožňovalo zvyšovat úroveň života lidí. V závěru 80. let začala narůstat nespokojenost obyvatelstva a s ní ruku v ruce aktivita opozice.¹⁰¹ Co se týkalo problémů ve federativním uspořádání, tak pozměněná federace v období měla velký vliv na vztah mezi Čechy a Slováky a jejich poměr se sice alespoň z české strany považoval za vyřešený, Slovensko však se situací nebylo příliš spokojeno. Na Slovensko zasahovala centralistická moc z Prahy a ústřední orgány byly obsazovány převážně Čechy. Za vše hovoří i fakt, že na XVI. sjezdu KSČ, který se konal 6. - 10. dubna 1981, bylo zvoleno dvanáctičlenné předsednictvo, přičemž počet Slováků zde byl jenom 4.¹⁰²

V druhé polovině 80. let se systém dostával čím dál více do problémů a režim se začal rozpadat. Dostávali se k nám informace o událostech v jiných socialistických republikách. Na začátku léta 1989 se v Maďarsku začalo s odstraňováním drátěných zátarasů na hranicích. V Polsku se v létě konaly parlamentní volby, které komunisté

---

⁹⁹ Rudé Právo, 12. 1. 1977, <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/12/2.png>

¹⁰⁰ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. letech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 56

¹⁰¹ BALÍK, Stanislav, Politický systém českých zemí, 1948 – 1989, str. 160

¹⁰² HANZÍKOVÁ, Andrea, Slovenská národní rada 1944 – 1989, DP ZČU, str. 47

prohráli. Socialistické zřízení v Československu se tak začalo postupně rozpadat. V červnu proběhly parlamentní volby, které se „rozloučily“ s místními komunisty.) V zemi vládl stav napětí, opozice ucítila svou šanci. V Československu narůstaly pouliční protesty. Opozice a zejména Charta 77 se aktivně angažovaly, sepsaly petici zvanou Několik vět, v níž požadovala např. propuštění politických vězňů a dodržování lidských a občanských práv. KSČ ovšem odmítala se navázat širší dialog s opozicí. 17. listopadu 1989 se ovšem zvrtila původně neškodná manifestace za uctěním památky Jana Opletala a k připomenutí 50. let od nacistického zásahu proti vysokým školám ve velké národní protesty, které vyvrcholily pádem režimu.¹⁰³

---

¹⁰³ ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. létech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická, str. 58

5. Československá federace 1990 – 1992

5.1. Polistopadové Československo

Obecně se dá říci, že se v letech 1990 až do konce federace 1992 neobjevilo ve vztazích mezi Čechy a Slováky nic, co by zde nevyplulo na povrch již v minulosti. Problémy souvisely zejména s pojetím státu – Češi si pod pojmem společný stát představovali jednotný stát, zatímco na Slovensko brali tento pojem spíše jako soustátí.¹⁰⁴ Dlouho nedořešené problémy spěly do situace, která se začala vyvíjet a dospívat k rozkolu mezi národy a rozpadu Československa, jak už na jaře 1990 předvídal spisovatel Ludvík Vaculík, ve svém článku „Naše slovenská otázka“, kde prorokoval, že Slováci budou chtít stále více nezávislosti, až to skončí rozloučením Česka a Slovenska: „Mladší slovenský bratříček vyrostl, chce svou postýlku a starší český mám mu ji dát. Ale jak mladšího bratříčka známe, bude v létě chtít tu postýlku u okna a v zimě tu u pece. Žádnou postýlku bratře, domeček měj si.“¹⁰⁵ Ludvík Vaculík výstižně nastolil otázku - proč by si mělo Slovensko po krůček po krůčku vydobývat ústupky po české straně, když může mít ostatně vše najednou. Tuto otázku si však politici položily až později, snad kvůli obavám Slovenska ze samostatnosti bez svého „staršího bratra“, nebo kvůli strachu Česka, že přijdou o bratra „mladšího“, či možná kvůli ujišťování Slováků, že hlasy volající po samostatném Slovenském státu, jsou jen hlasy radikálů, které by neměli situaci vyhrocovat.

Oba národy také poněkud jinak přistupovaly k listopadovému převratu. Samotný pád komunistické režimu byl brán jinak v českých zemích než na Slovensku, kde byl přístup k revoluci poněkud rezervovanější. Československo celkově patřilo před druhou světovou válkou k 10 ekonomicky nejvyspělejších zemí světa. Byli jsme na podobné ekonomické úrovni, jako bylo Německo nebo Francie. Ovšem několik dekád komunistické totality zanechalo na hospodářství Československa výrazné škody. Po období komunismu jsme dosahovali sotva 50 % úrovně vyspělých zemí.

¹⁰⁴ RYCHLÍK, Jan, Rozpad Československa, československé vztahy 1989-1992, str. 91

¹⁰⁵ Literární noviny, č. 5., 3. 5. 1990, str. 1,3,
<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/1.1990/5/1.png>

Zatímco Češi viděli v komunistické éře utopený potenciál a značné zaostání za západními zeměmi, na Slovensku brali situaci obyvatel poněkud odlišně, Slovensko prošlo v době socialismu industrializací, zlepšením infrastruktury a celkovým zvýšením životní úrovně. Nejvíce si ovšem Slovensko pomohlo finanční podporou od českých zemí. Češi přenechávali bez náhrady Slovákům každoročně velké finanční dotace. Tento penězovod byl směřován do výstavby nových továren, do zemědělství a na vyrovnání sociálních rozdílů.¹⁰⁶ Slovensku se díky českým finančním příspěvkům podařilo zlepšit svou ekonomickou situaci. Avšak ani jedna strana nebyla spokojena. Slovensko bylo nespokojeno, že stále nedosahuje české úrovně a v Čechách rostla nespokojenost s finanční pomocí, která překračovala možnosti českých zemí.¹⁰⁷

Po svržení komunistického režimu se znovu otevřela cesta k úplnému uplatnění zákona o federaci. V zákonu o federaci bylo nutné zejména novelizovat jednotlivé části, zvláště pak ty, které v sobě obsahovaly hospodářskou centralizaci.¹⁰⁸ Pád komunistického režimu znovuotevřel otázku československých vztahů, které byly problémem po celou dobu společného státu. Nejednotnost nebo dalo by se říci, že nechuť po nejednotnosti se projevovala i v neexistenci celostátních politických stran. Toto rozdělení bylo typické už před listopadem 89 v opozici, kdy se v Česku angažovalo Občanské fórum (dále OF) a na Slovensku vznikla Verejnost' proti násilí (VPN). Jakékoliv snahy o založení OF na území Slovenska ztroskotaly, pozice si zde upevňovala VPN. Pokusy o založení OF na Slovensku následně vzdala sama organizace. Tento osud potkávala i české politické strany, Slováci nezaujal politický program, který se nezaobíral otázkou řešení československých vztahů. Stejně tak se žádné slovenské politické straně nepodařilo zaujmout voliče z Čech. Slovenské politické strany se všechny ve svých programech zabývaly otázkou řešení československých vztahů a společenského uspořádání, jediným rozdílem byla míra autonomie Slovenska, kterou strany proklamovaly.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa, str. 601

¹⁰⁷ NOVÁK, Martin, Rozpad Československa a vznik samostatné České republiky, bakalářská práce, str. 17

¹⁰⁸ MĚCHÝŘ, Jan, Slovensko v Československu, str. 93

¹⁰⁹ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992,

Nový politický systém samozřejmě směřoval ke klasické zastupitelské demokracii, která musela být nutně potvrzena konáním svobodných voleb. Před volbami byly ovšem nutné legislativní změny. K nejvýznamnějším změnám patřily ústavní zákon č. 14/1990 o odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbě nových poslanců národních výborů¹¹⁰, dále zákon č. 15/1990 Sb. o politických stranách, který byl zjevně koncipován jako prozatímní, Ústavní zákon č. 46/1990 Sb. ze dne 27. Února, který pozměnil články Ústavy týkající se zákonodárné moci a snížil počet poslanců Sněmovny lidu z 200 na 150.¹¹¹ a dále pak také ústavním zákon č. 45/1990 Sb. ze dne 27. 2., kterým bylo zkráceno volební období do stávajících zákonodárných sborů do dne konání voleb a volební období nově zvoleného Federálního shromáždění a národních rad bylo zkráceno na 24 měsíců.¹¹² Během této doby měly být položeny plnohodnotné právní základy politického systému a přijat nový volební zákon.¹¹³ Svobodné volby do obou komor Federálního shromáždění i obou národních rad se konaly v pátek a v sobotu 8. a 9. Června 1990. Na Slovensku zvítězila VNP v Čechách, jak dle očekávání OF.¹¹⁴

První kroky polistopadové politiky znamenaly demokratizaci systému a návrat k občanským svobodám. V polistopadovém období se začal výrazně měnit právní řád. Zásadní bylo odlišné vnímání práva – zejména co se týče dodržování ústavou zaručených práv a svobod občanů, stejně tak jako dodržování právních zásad. Po roce 1989 se k životu opět probralo i potlačované obchodní právo a začaly se napravovat křivdy vzniklé zestátněním majetku.¹¹⁵ Již počátkem roku 1990 se vedle změny právního systému začala upírat pozornost na název Československé socialistické republiky. Nejprve bylo Federálním shromážděním ze dne 23. ledna

---

str. 309- 310

¹¹⁰ Ústavní zákon č. 14/1990 Sb.

¹¹¹ Ústavní zákon č. 46/1990 Sb.

¹¹² Ústavní zákon č. 45/1990 Sb.

¹¹³ NOVÁK, Martin, Rozpad Československa a vznik samostatné České republiky, bakalářská práce, str. 19-20

¹¹⁴ RYCHLÍK, Jan, Rozpad Československa, československé vztahy 1989-1992, str. 134

¹¹⁵ VOJÁČEK, Ladislav, České právní dějiny, ústavní vývoj, str. 569

1990 navrhnuo vypuštění slova socialistická a byla navrhnuo i změna státního symbolu republiky a názvu armády.

5.2. Spory o ústupky ve federaci

Prvním problémem k řešení v československých vztazích, který přišel na řadu byla tzv. „pomlčková válka“, spor o nový název republiky. Byl to další sporný bod, ve kterém se střetly slovenské snahy o zviditelnění Slovenska s nepochopením Českých zemí. Nový prezident Václav Havel navrhl změnit název na Československá republika, který se používal do roku 1960. Proti tomuto návrhu se ovšem ozvala SRN s tím, že nový název by měl znít „Federácia Česko-Slovensko“. Zatímco česká strana byla proti pomlčce, slovenští poslanci i národ podporovali návrh s pomlčkou. Ta pro ně znamenala odmítnutí čechoslovakismu a zviditelnění Slovenska v rámci federace.¹¹⁶ Konečné řešení znamenal jakýsi kompromis, kdy v Čechách se psalo: „Československá federativní republika“ a na Slovensku se užíval název s pomlčkou: „Česko-slovenská federatívna republika“. „Pomlčková válka“ znamenala předvoj blížících se snah o zviditelnění Slovenska. Již po schválení nového názvu se ozývaly kritické hlasy ze Slovenska, při kterých se poprvé objevovala hesla typu – samostatné Slovensko.¹¹⁷ Podobné problémy jako u pomlčkové války se vyskytly i v souvislosti s novým státním znakem. Státní znak ustanovený socialistickou ústavou 1960 (bílý lev nesoucí planoucí vatru na Kriváni, to vše na červené husitské pavéze) byl již od svého vzniku nepřijatelný z heraldického hlediska, teď navíc i z hlediska politického a ideologického. Po dlouhých diskuzích byl nakonec zvolen návrh Václava Havla - čtvrcený štít, kdy ve dvou polích byl státní znak ČR a ve dvou polích státní znak SR. Tento symbol se nelíbil zástupcům Moravy, ovšem jejich protesty přišli v niveč.¹¹⁸

---

¹¹⁶ NOVÁK, Martin, Rozpad Československa a vznik samostatné České republiky, bakalářská práce, str. 16

¹¹⁷ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 315

¹¹⁸ CINKA, Jindřich, VÝVOJ POLITICKÉHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICE PO LISTOPADU 1989, DP, str. 16

Spory, které vypukly při změně státních symbolů a názvu federace se ze začátku zdály nepodstatné, ale už během nich se ukázala neschopnost českých a slovenských politiků se mezi sebou dohodnout. Navíc během těchto sporů vzrůstala touha občanů na Slovensku po samostatnosti a začaly se ozývat první hlasy volající po odtržení od Československa. Jedním z prvních projevů politiků, kteří taktéž zdůraznili, že by Slovensko mělo vystupovat jako suverénní stát byl předseda KDH Ján Čarnogurský.¹¹⁹ V létě 1990 bylo dalším sporným bodem, ve kterém se tentokrát angažovala i Matica slovenská, která zmobilizovala veřejnost na Slovensku a tlačila na českou stranu, kvůli uzákonění slovenštiny jako jediného úředního jazyka na Slovensku. Do té doby existoval v Československu jazykový dualismus, jelikož však od roku 1945 na Slovensku v podstatě žádní čeští úředníci nebyli, byla slovenština fakticky jediným používaným úředním jazykem. Šlo tedy spíše opět o další vykonstruovaný spor, který měl ukázat samostatnost a nezávislost Slovenska, stejně tak jako o sbírání plusových bodů u voličů. Pravdou je, že přijetí slovenštiny jako jediného úředního jazyka se alespoň vyřešily problémy s maďarštinou a ukrajinštinou na východním Slovensku.¹²⁰

Druhá polovina 90. let byla ve znamení stálých sporů a vleklých jednání, které se označují jako kompetenční válka.¹²¹ Je třeba říci, že některé požadavky slovenské strany, např. požadavky na větší kompetence republikových orgánů, byly oprávněné. Centralistický režim vytvořil v zemi do listopadu 1989 řadu centralistických institucí, mezi nimiž mnoho přetrvávalo i po pádu režimu. Přechod pravomocí na republikové orgány by znamenalo zánik často zbytečných avšak dobře placených pracovních míst. Tato jednání o přechod kompetencí se odehrávala na nejvyšší politické úrovni, protože zde nešlo jenom o zrušení některých orgánů, ale zejména opět o míru nezávislosti Slovenska. Ve dnech 8. a 9. srpna 1990 se vedly vládní jednání o kompetenčních sporech, která byla velmi komplikovaná. Česká strana brala jednání jako neustále ústupky své politické prezentace. Ačkoliv se

---

¹¹⁹ NOVÁK, Martin, Rozpad Československa a vznik samostatné České republiky, bakalářská práce, str. 29

¹²⁰ RYCHLÍK, Jan, Rozpad Československa, československé vztahy 1989-1992, str. 139 - 140

¹²¹ MĚCHÝŘ, Jan, Slovensko v Československu, str. 95

veřejně tvrdilo, že jsou jednání úspěšná a federace bude pokračovat, spory nebyly překlenuty. K výročí 28. října byla vydána Deklarace, ve své podstatě federativní, ovšem s vydobytými slovenskými doplňky.¹²² Dalším problémem byl tzv. kompetenční zákon. Ten měl upravit zákon o československé federaci z roku 1968. Jednání kolem přijetí zákona byla zdlouhavá a plná sporů. Ve chvíli kdy byl konečně schválen návrh zákona slovenskou i českou vládou, tak chtěla zase federální vláda prosadit změny. To se hned setkalo s odporem slovenské vlády. Situace vyvrcholila 6. prosince, kdy do Prahy přiletěla slovenská delegace a pohrozila ultimátem, že pokud nebude schválen kompetenční zákon, začne slovenská strana jednat o nadřazení slovenských zákonů nad federální. Ačkoliv se ukázaly tyto výhružky jako liché, česká strana se pomalu začala připravovat na kritický scénář, pokud by došlo k rozpadu federace. Sám kompetenční zákon ve svém konečném znění úplně odstranil článek č. 8,¹²³ který uváděl, co patří do působnosti federace a co do působnosti republik, dále zákon vypustil některé formality, jako například nadále nepoužíval slovo výlučný.¹²⁴ Tyto změny se mohly laikovi zdát jako malicherné, navíc pokud vezmeme v úvahu, jak ostře se bojovalo o každé slovíčko. 12. prosince 1990 byl konečně přijat takzvaný kompetenční zákon, kterým se měnil ústavní zákon o československé federaci. Zákon posílil kompetence republik. Přijetí kompetenčního zákona ani nadále na situaci nic nezměnilo.

Na začátku roku 1991 byla zahájena ekonomická reforma, která měla vrátit Československo ke kapitalistickému tržnímu systému. Změna systému měla neblahý vliv na Slovensko, které bývalo mnohem více závislé na trzích sovětského bloku. V té době se obrátila kritika ze Slovenska vůči tvůrcům reforem. Působení tržních mechanismů bylo vysvětlováno jako snaha Česka vykořisťovat Slovensko. Obyvatelé Slovenska volali po samostatné ekonomické reformě pro Slovensko a po vlastních kompetencích v ekonomice, což by fakticky znamenalo rozpad federace na

---

¹²² MĚCHÝŘ, Jan, Slovensko v Československu, str. 97

¹²³ Ústavní zákon č. 556/1990 ze dne 12. prosince 1990, kterým se ruší ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=556&r=1990>

¹²⁴ MĚCHÝŘ, Jan, Slovensko v Československu, str. 97

daňové, celní a dalších úrovních.¹²⁵ 12. září 1991 vydala skupina slovenských politiků dokument „Za zvrchované Slovensko“. Veřejnost ať už česká nebo slovenská toto gesto chápala jako snahu politiků odtržení. Na Slovensku v té době probíhaly podpůrné manifestace a byla vydána nová výzva slovenských umělců – „Za společný štát“.¹²⁶ Na Slovensku se začala prosazovat myšlenka na uzavření závazné československé smlouvy, která by prakticky odřízla Federální shromáždění možnost zasahovat do československých státních poměrů. Jejím propagátorem byl Ján Čarnogurský, který přišel po svém zvolení premiérem Slovenské republiky s myšlenkou sepsat smlouvu mezi zeměmi federace. Jednání o nové smlouvě bylo nakonec přenecháno až po volbách na jaře 1992. V červnu prezident Václav Havel poprosil, aby se politické strany vyjádřily k budoucnosti federace v malé anketě. Většina politiků byla nakonec pro to, že jediným legitimní možností rozhodnutí o zániku nebo pokračování federace je referendum.¹²⁷ V únoru 1992 rozhodlo, že další jednání se posunou, až budou známy výsledky voleb.

5.3. Volby 1992

V parlamentních volbách v červnu 1992 zvítězila v Čechách koalice Občanské demokratické strany v čele s Václavem Klausem a Křesťanské demokratické strany. Na Slovensku bylo vítězem hnutí za demokratické Slovensko.¹²⁸ Výsledky voleb znamenaly pro vítěze řešení nelehkých úkolů. I přes značně rozdílné politické programy musela pravicová ODS ekonoma Václava Klause, která se soustředila hlavně na dokončení ekonomické transformace a vypořádání se s komunistickou minulostí najít společnou řeč s levicově orientovanou HZDS Vladimíra Mečiara HZDS. HZDS chtěla nastolit samostatnost Slovenska v rámci společného státu a pro slovenské obyvatelstvo možná co nejmenší sociální

---

¹²⁵ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 321-322

¹²⁶ MĚCHÝŘ, Jan, Slovensko v Československu, str. 111 - 113

¹²⁷ RYCHLÍK, Jan, Češi a Slováci ve 20. Století Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 334

¹²⁸ VODIČKA, Karel, Politický systém České republiky. str. 129

dopady ekonomických reforem. HZDS také požadovala mezinárodní subjektivitu, kterou mohla získat jedině v rámci konfederace, unie nebo jako samostatný stát. Největší rozpor během jednání tedy znamenala otázka státoprávního uspořádání. Zatímco pro ODS byla jedinou variantou společného státu pokračující federace.¹²⁹

---

¹²⁹ NOVÁK, Martin, Rozpad Československa a vznik samostatné České republiky, bakalářská práce, str. 30-31

6. Zánik federace

6.1. Jednání po volbách 1992

Po několika jednáních bylo jasné, jak jsem již nastínila v minulé kapitole, že ODS chce zachovat Československo jako decentralizovaný federativní stát. HZDS ačkoliv oficiálně chtěla zachovat federaci, tak šla ve svých požadavcích mnohem dál, než připouštěla ODS. HZDS nechtěla přímo samostatnost Slovenska, na to země nebyla zatím připravena. Její požadavky byly přenesení co největšího množství pravomocí na republiky a současné udržení zejména ekonomických výhod, které jim mohlo soustátí s Českou republikou přinést. Tento návrh byl trefně nazýván místopředseda ODS Miroslav Mackem jako projekt “samostatné Slovensko s českou pojišťovnou”¹³⁰ ODS předpokládala, že tyto požadavky byly jen součástí předvolební kampaně, jelikož bylo jasné, že nejsou slučitelné s existencí federace. Občanská demokratická strana byla ochotna přenechat důležitá ministerstva, ovšem nechtěla přerušit průběh ekonomické reformy.¹³¹ Požadavky HZDS byly ODS zamítnuty. Václav Klaus jako ekonom věděl, že funkční federace musí mít především jednotné hospodářství s jedinou centrální bankou. Navíc nehodlal ustoupit od své představy radikální transformace hospodářství. HZDS ovšem odmítala větší ekonomické reformy, kvůli možnému tvrdému dopadu na ekonomicky méně vyspělé Slovensko.

17. června HZDS už jasně definovala své požadavky, s tím že slovenská strana je pro zachování federace ale chce vlastní mezinárodní subjektivitu. HZDS navíc situaci obrátila a obvinila českou stranu, že se snaží rozbít federaci. Václav Klaus nabídl Mečiarovi společný vstup do federativní vlády, ale byl odmítnut s tím, že Mečiar chtěl být zvolen slovenským premiérem. Tato a další indicie jednoznačně dávali najevo, že HZDS chce ve skutečnosti vznik samostatného slovenského státu, ačkoliv tvrdilo opak.¹³² Mečiarovo odmítnutí vstupu do federální vlády a jeho

---

¹³⁰ CINKA, Jindřich, VÝVOJ POLITICKÉHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICE PO LISTOPADU 1989, DP, str. 16

¹³¹ RYCHLÍK, Jan, Rozpad Československa, československé vztahy 1989-1992, str. 279

¹³² VODIČKA, Karel, Politický systém České republiky, str. 133

zarputilý postoj ohledně oddělených rozpočtů, dával českým politikům jasně najevo, že federaci se za těchto podmínek zachránit nedá. Začalo se tedy připravovat její konečné rozdělení. Předsedové vítězných stran stanuli v čele národních vlád, zatímco do křesla federálního premiéra usedl místopředseda ODS Jan Stráský. Někteří obyvatelé Čech a východního Slovenska sice sepisovali petice a protestovali proti rozdělení federace, opozice dokonce vyčítala ODS, že k rozdělení federace nemá mandát a někteří politici se snažili ještě prosadit referendum. Ale ODS už pokračovala v jednáních o pokojném rozdělení státu.¹³³

Překvapením a zároveň dalším dalo by se říci, odcizujícím krokem byla volba prezidenta. Nové Federální shromáždění mělo za úkol zvolit prezidenta ČSFR, celkem jasným kandidátem byl stávající prezident Václav Havel, který překvapivě nezískal potřebnou třípětinovou většinu podle ústavního zákona č. 206/1992. O to se zapříčinily zejména hlasy slovenských poslanců, kteří tím dávali jasně najevo svůj nesouhlas s Havlovou snahou o udržení federace. Další pokusy o zvolení prezidenta probíhaly na podzim, ale kandidáti byli buď neznámí, nebo nepřijatelní.¹³⁴ 17. července Slovenská národní rada schválila Deklaraci o svrchovanosti Slovenské republiky, tento dokument přiznával nárok slovenského národa na sebeurčení. Po přijetí této deklarace, prezident Václav Havel bleskově oznámil, že rezignuje na zbytek svého funkčního období, které mělo skončit až za tři měsíce v říjnu. Akt schválení deklarace stvrdil záměr slovenských politiků opustit federaci. To připomíná Klausův výrok při příležitosti jmenování premiérem: „Podle mne rozpad federace probíhá již dva a půl roku. A v posledních dnech se tento proces jen nesmírně urychlil!“¹³⁵

---

¹³³ CINKA, Jindřich, VÝVOJ POLITICKÉHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICCE PO LISTOPADU 1989, DP, str. 32

¹³⁴ Tamtéž, str. 32

¹³⁵ NOVÁK, Martin, Rozpad Československa a vznik samostatné České republiky, bakalářská práce, str. 30-31

6.2. Rozpad ČSFR

Další koaliční jednání vedla v podstatě jen k technickým detailům ohledně rozdělení federace. Přechodná federativní vláda, která byla vytvořena za tímto účelem, dovedla zemi v poklidu k rozdělení federace.¹³⁶ Na podzim 1992 bylo přijato několik důležitých zákonů k rozpadu federace, mezi nimi nejvýznamnější ústavní zákon č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, který hned ve svém prvním článku ustanovoval, že: „Uplynutím dne 31. prosince 1992 zaniká Česká a Slovenská Federativní Republika. Nástupnickými státy České a Slovenské Federativní Republiky jsou Česká republika a Slovenská republika.“¹³⁷ Tímto zákonem zanikla Česká a Slovenská Federativní Republika a od 1. ledna 1993 vznikly dva nové subjekty mezinárodního práva- Česká Republika a Slovenská Republika. Dalším významným zákonem byl zákon č. 541/1992 Sb. ze dne 13. listopadu 1992 o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky mezi Českou republiku a Slovenskou republiku a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku.¹³⁸

Rozdělení federace nevyjadřovalo ani tolik přání majority obyvatel Československa, což nám může potvrdit průzkum, který byl vypracován Lidovými novinami 25. 3. 1993. Tento průzkum zkoumal veřejné mínění ohledně toho, jak obyvatelé vnímají rozpadu federace. Výsledky nakonec vyzněly tak, že většina obyvatel cca 56% na území bývalého Československa vyjádřila určité obavy, další oslovení asi 40% mělo dokonce strach z budoucnosti kvůli rozdělení Československa. A jenom něco kolem 33 % obyvatel cítilo díky rozpadu Československa nově nabytou svobodu. Největší obavy měli občané, kteří bydleli na hranicích nově vzniklých státních subjektů. Obávali se nejenom hospodářských dopadů, ale zejména aby rozdělení Československa nemělo negativní vliv na jejich

---

¹³⁶ VODIČKA, Karel, Politický systém České republiky, str. 133

¹³⁷ Ústavní zákon č. 542/1992 Sb.
<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-542>

¹³⁸ Ústavní zákon č. 541/1992 Sb.
<http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mjzhez6njuge>

rodinné a sociální vztahy se známými či příbuznými, kteří nyní byli už občané jiného státu. Fakticky rozpad federace neodpovídal ani tak přání obyvatelstva, byl spíše důsledkem problémů, které federaci pronásledovali od jejího vzniku. Komplikace v československých vztazích tvořila jak rozdílná politická kultura, tak časté snahy o centralizaci, pocity slovenského národa, že jim není dán dostatečný prostor, stejně jako výtky českých obyvatel ohledně finančních dotací směřující na Slovensko a nesplnitelných politických požadavků. Po pádu komunistického režimu se v Československu navíc vytvořily dva rozdílné autonomní stranické systémy.¹³⁹ K urychlením procesu rozpadu federalizace dopomohly i ekonomické reformy, přechod k tržnímu hospodářství a rozdílné ekonomické postavení zemí, stejně jako důsledky rozpadu sovětského svazu na hospodářství. Poklidné rozdělení Československa je dodnes dáváno za vzor jako kultivované rozdělení státu. Je jistě pravdou, že rozdělení Československa se odehrálo relativně poklidně na rozdíl od dělení Jugoslávie v téže době,¹⁴⁰ ovšem jak jsem již výše zmínila, rozpad Československa neodrážel ani tak přání obyvatel jako spíše momentální politickou situaci a výsledek každodenní sporů.

6.3. Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo podat ucelenou výpověď o federalizaci Československa a zmapovat československé vztahy během federace a politické příčiny a okolnosti vzniku a zániku Československa. Psaní mé diplomové práce mě jistě posunulo k lepšímu chápání celé éry Československa. Mým vytyčeným cílem bylo podat ucelené svědectví o době federalizace o vztazích v ní, jako i o historickém kontextu, na kterém mohla federalizace vzniknout. V neposlední řadě bylo mým cílem nastínit československé vztahy a příčiny rozpadu Československa. Cíle mé práce jsem, alespoň doufám, splnila. Při zpracování mé práce jsem nastudovala řadu literatury a materiálů, které mi opět rozšířily obzory a přidaly schopnost vnímat politické kroky ve federalizaci i československé vztahy v kontextech. Na začátku mé

---

¹³⁹ VODIČKA, Karel, Politický systém České republiky, str. 134

¹⁴⁰ BUREŠ, Jan a kol., Česká demokracie po roce 1989, přechod k demokracii, str. 143

diplomové práce jsem nastínila historii států Česka a Slovenska a vstup do společného státu. Ve své diplomové práci jsem se také snažila objasnit rok 1968, který vedl k přijetí ústavního zákona o československé federaci. Dále jsem se snažila klást důraz na politický vývoj, snahy o centralizaci v období normalizace. Ve své diplomové práci jsem doufám podala ucelený obraz období federace, historický a politický kontext směřující k federaci a následně nastin československých vztahů a polistopadové proměny jak v politice, tak ve společnosti.

Závěrem lze snad ještě říci, že federativní uspořádání přineslo v rámci československých vztahů mnoho nového. Spojení Česka Slovenska se sice může i z hlediska územního nebo jazykového jevit jako přirozený proces, ovšem je třeba si uvědomit rozdílný historický vývoj zemí. Slovensko bylo po velkou část svého vývoje v područí Uher. Slovensko jako státní útvar by bylo v období rozpadu Rakouska-Uherska slabé a lehce napadnutelné. Slovensku by jako samostatnému státu hrozilo narušení územní celistvosti od Maďarska, tato přetrvávala i v pozdějších dobách, kdy i během krátkého období samostatného slovenského fašistického státu, bylo pro Slovensko velmi výhodné být chráněné silnějším partnerem - Hitlerem. Celkově vzato museli Slováci po celou svou historii bojovat o svou alespoň částečnou autonomii. Nebyly dostatečně připravení na to být samostatný stát, ale zároveň se nechtěli nechat utlačovat od silnějších ve společném státě. Ne jiná byla situace v Československu. Vstupovali jsme do společného státu jako bratři, ovšem nutno říci, že původně česká bratrská starost a pomoc o Slovensko se zvrtila v centralizaci a snahu rozhodovat o slovenských záležitostech. V éře komunismu vrcholila snaha centralizaci, která byla nakonec stvrzená Ústavou 1960. Druhá polovina šedesátých sebou přinesla období nadějí a to nejen na změnu systému, ale zejména pro Slovensko možnost se opět více prosadit. Ústavní zákon o československé federaci, byl ve své podstatě jedinou ideou z jara 68, kterou nezašlapala intervence sovětských vojsk do země. Bohužel byla federace hned od svého počátku poznamenána obdobím normalizace. Fakticky se nelze divit, že po rozpadu sovětského svazu se postupně začal ze slovenské strany vyvíjet čím dál větší tlak na českou stranu ohledně politických ústupků. Bohužel tato situace dospěla do fáze, kdy už neustálý tlak a ultimáta dávaná slovenskými politiky přestala být pro

českou stranu snesitelná a došlo k rozpadu Československa. Ve světě je tradičně rozdělení Československa dáváno za příklad jako vzor kultivovaného rozdělení států. Já osobně to ovšem vnímám spíše danou situací. Příčinou rozpadu totiž nebyla ani tak vůle obyvatelstva Slovenska, které by radikálně volalo po zániku České a Slovenské republiky a centrum z Prahy se snažilo tyto hlasy udržet. Byla to spíše politická hra, Slovensko, které prošlo historicky obtížným vývojem často státu ve státě, ucítilo svou šanci a začalo si diktovat podmínky. Svým způsobem možná i byla pravdivá slova slovenských politiků, že nechtějí rozdělení Československa. Zajisté se Slovensko částečně i obávalo samostatného státu, nebylo jisté, zda již dospělo do situace, kdy si i ekonomicky vystačí samo. Bohužel situace dozněla do fáze, kdy slovenské požadavky nebyly reálné při udržení federace, čeští politikové byli již otráveni neustálým handrkováním a ani jedna strana ze zásady nechtěla ustoupit ani o krok. Což vše znamenalo v podstatě příčinu rozpadu Československa. Je tedy s otázkou zda tento kultivovaný a poklidný rozpad států, který se dává za vzor ve světě, není spíše rozloučení dvou uražených trucovitých dětí na malém písčku střední Evropy.

6.4. Deutsches Resümee

Das Thema meiner Diplomarbeit ist Föderalisierung der Tschechoslowakei. Ich habe diesen Thema wegen meiner positiven Einstellung zur Geschichte ausgewählt. Ich habe die politischen Ursachen und Umstände der Stattenstehung Tschechoslowakei beschrieben. In meiner Arbeit habe ich zuerst die unterschiedliche historische Entwicklung der Tschechoslowakei beschrieben. Tschechoslowakei wurde durch den Zerfall Österreich-Ungarns am Ende des Ersten Weltkriegs Weltkrieg gegründet. Im Zweiten Weltkrieg war die Slowakei ein unabhängiger Staat (in Wirklichkeit von Hitler beherrschten). Nach zweitem Weltkrieg wurden die Ländern verbuden.

Nach dem Februarumsturz 1948 folgte die ČSR uneingeschränkt der stalinistischen Politik der UdSSR. In der Verfassung von 1960 wurde der Staat in Tschechoslowakische Sozialistische Republik (ČSSR) umbenannt und der kommunistische Führungsanspruch festgeschrieben. Föderalisierung der Tschechoslowakei ist mit dem Jahr 1968 verbunden, deswegen beschreibe ich auch die politische Situation 1968. Der Prager Frühling sollte einen „Sozialismus mit menschlichem Antlitz“ schaffen, wurde aber von der Sowjetunion niedergeschlagen. Nur die Idee einer Föderation hat überlebt. Am 1. 1. 1969 wurde Tschechoslowakei zur föderativen, aus zwei Teilen bestehenden Republik. Nach dem Ende des Kommunismus zeichnete sich bald ab, dass die Tschechoslowakische Föderalisierung keinen Bestand mehr haben würde. Aufkommende Interessenskonflikte zwischen den beiden Landesteilen führten 1992 zum Ende der Tschechoslowakei. Ich habe mich der Entwicklung der Tschechoslowakei bis zum Zerfall der Föderalisierung gewidmet. Die Arbeit wird in sieben Grundkapitel gegliedert. Das Ziel meiner Arbeit war, die Umstände der Föderalisierung der Tschechoslowakei schildern.

7. Použitá literatura a zdroje

7.1. Literatura

- ADAMOVIÁ, Karolína, Úsvit moderního konstitucionalismu, str. 126, Praha, Nakladatelství AVENIRA Stiftung 2007, ISBN 978-903609-8-3
- BALÍK, Stanislav, Právní dějiny evropských zemí a USA, str. 247, Plzeň, Aleš Čeněk, 2005, ISBN 80-86898-20-2
- BALÍK, Stanislav a kol., Politický systém českých zemí: 1848-1989, Brno, Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, str. 180, 2003, ISBN 978-80-210-4250-6
- BERÁNEK, Petr.: Češi a Slováci Státoprávní uspořádání v letech 1944 – 1969, str. 365. Praha: Fortuna 2011, ISBN 978-80-7373-113-7
- BERKOVÁ, Alena, Historický kontext vzniku Československa, bakalářská práce, SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o., Znojmo, 2012 Ekonomika veřejné správy a sociálních služeb
- BUREŠ, Jan a kol., Česká demokracie po roce 1989, přechod k demokracii, str. 526, Praha: Nakladatelství Grada Publishing 2012, ISBN 978-80-247-4283-0
- CINKA, Jindřich, VÝVOJ POLITICKÉHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICE PO LISTOPADU 1989, Brno 2006, diplomová práce, PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY
- GERÁTOVÁ, Tereza. Komunistická propaganda v Československu v letech 1968-1969 a opozice a odpor vůči režimu. Plzeň, 2013. bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta filozofická
- GRÓNSKÝ, Ján: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II, str. 497. Praha: Karolinum 2002, ISBN 80-7184-765-8
- GRÓNSKÝ, Ján: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III, str. 308. Praha: Karolinum 2002, ISBN 80-246-0024-2

- HANZÍKOVÁ, Andrea. Slovenská národní rada 1944-1989. Plzeň, 2013. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická
- JANDL, Jan. Vyhlášení socialistické ústavy Československé socialistické republiky v roce 1960, Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta
- KAMENEC, Ivan, Slovenský stát, str. 143, Praha: Nakladatelství Anomal 1992, ISBN 80-900235-3-3
- KAPLAN, Karel, Československo v letech 1967 – 1969, 4. část, str. 81, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1993, ISBN 80-04-26-142-6
- KÁRNÍK, Zdeněk, Malé dějiny československé (1867-1939), str. 502, Praha: Nakladatelství Dokořán s.r.o. 2008, ISBN 978-80-7363-146-8
- KOVÁČ, Dušan: Dějiny Slovenska, str. 434. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, ISBN 978-80-7422-099-9
- KUKLÍK, Jan a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, str. 426, Praha: Nakladatelství Auditorium 2011, ISBN 978-80-87284-17-9
- KUKLÍK, Jan a kolektiv, Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989, str. 727, Praha: Nakladatelství Linde 2008, ISBN 978-80-7201-741-6
- MĚCHÝŘ, Jan.: Slovensko v Československu: Slovensko-české vztahy 1918-1991, str. 123. Praha: Práce 1991, ISBN 80-208-0225-8
- NOVÁK, Martin, Rozpad Československa a vznik samostatné České republiky, Znojmo 2012, SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o., Ekonomika veřejné správy a sociálních služeb, bakalářská práce
- PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa, str. 720, Praha: Nakladatelství Brána 2012, ISBN: 978-80-7243-597-5
- RYCHLÍK Jan.: Češi a Slováci ve 20. Století, Česko-slovenské vztahy 1945-1992, str. 554. Bratislava: Academic Electronic Press 1998, ISBN 80-88880-09-2

- RYCHLÍK Jan.: Rozpad Československa, Česko-slovenské vztahy 1989-1992, str. 554. Bratislava: Academic Electronic Press 2002, ISBN 80-88880-02-5
- SCHELLE, Karel, Dějiny českého ústavního práva, str. 177, Brno: Nakladatelství KEY Publishing s.r.o. 2010, ISBN 978-80-904522-4-4
- ŠMUCR, Jakub. Krize česko-slovenských vztahů v 60. letech 20. století - od socialistické ústavy k československé federaci (1960-1969). Plzeň, 2012. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta právnická
- VLKOVÁ, Iveta. Proměna konceptu evropského federalismu. Plzeň, 2011. diplomová práce (Mgr.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta filozofická
- VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. Politický systém České republiky. Praha: Portál, str. 374, 2003. ISBN 80-7178-718-3
- VOJÁČEK, Ladislav a kol.: České právní dějiny, str. 694. Plzeň: Aleš Čeněk 2008, ISBN 978-80-7380-127-4
- VOJÁČEK, Ladislav: Právní dějiny na území Slovenska, str. 450, Brno: Nakladatelství KEY Publishing s.r.o. 2007, ISBN 978-80-8707-143-4

□ □

7.2. Odborné články

- MORÁVEK, Jaroslav, článek časopis PRÁVNÍK, Otázka ústavněprávního postavení Slovenska – několik pohledů zpět, rok 1968, 1 CVII 68
- RATTINGER, Bedřich, článek časopisu PRÁVNÍK, K národnostní problematice a k federálním vztahům, rok 1968, 1 CVII 68

7.3. Internetové zdroje

- Literární listy, článek „Zbláznili se“, 27. 8. 1968, str. 2, zvláštní vydání <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitL/1.1968/26b/1.png>
- Rudé Právo, projev předsedy SRN O. Klokoče, 28. 10. 1968 <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/10/28/2.png>
- Zákon č. 143/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968, o československé federaci http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html
- Literární noviny, Ludvík Vaculík, článek Naše slovenská otázka, č. 5., 3. 5. 1990, str. 1,3, <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/1.1990/5/1.png>
- Ústavní zákon č. 542/1992 Sb., <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-542>
- Ústavní zákon č. 541/1992 Sb. <http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mjzhezf6njuge>

7.4. Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní Republiky
- Ústavní zákon 100/1960 - Ústava Československé socialistické republiky
- Zákon č. 143/1968 Sb., Ústavní zákon ze dne 27. října 1968, o československé federaci
- Ústavní zákon č. 541/1992 Sb. o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky mezi Českou republiku a Slovenskou republiku a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku
- Ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky